

DEUİFD LIII / 2021, ss. 49-87.

Misyoner ve Oryantalist William of Tripoli'nin İslâm ve Hz. Peygamber Hakkındaki İki Eserinin Değerlendirilmesi*

Sabri ÇAP**

ÖZ

Hıristiyan Avrupa ile İslâm dünyası arasındaki mücadelenin en yoğun olduğu ve düşmanlığın zirveye ulaştığı zaman, iki asır devam eden Haçlı seferleri dönemidir. Hıristiyan Batı'da, Haçlı seferlerinden sonuç alınamayacağı düşüncesiyle Müslümanların savaşa değil, misyonerlikle Hıristiyanlaştırılabileceği görüşü yaygınlık kazanmıştır. Bunun sonucunda aynı zamanda oryantalizmin başlangıcı veya önemli bir dönüm noktası kabul edilen 12. asırdan itibaren İslâm coğrafyasına Kur'an, Hz. Peygamber ve İslâm kültürü hakkında bilgi sahibi olan misyonerler gönderilmiştir. Bunlardan bir kısmı İslâm ve Hz. Peygamber hakkında bazı eserler yazmışlar ve bu eserler Avrupa'nın İslâm peygamberi hakkındaki kanaatlerinde belirleyici olmuşlardır. Bu makalede, uzun süre İslâm coğrafyasında yaşamış olan William of Tripoli'nin hayatı kısaca ele alınacak ve onun İslâm ve Hz. Peygamber hakkında kaleme aldığı *Notitia de Machometo* ve *De statu Sarracenorum* adlı iki eseri tanıtılacaktır. Ayrıca onun İslâm ve Müslümanlar hakkındaki bazı görüşleri ele alınacaktır. Zira yazar, Ortaçağ ve sonrasında Batı'da İslâm ve Hz. Peygamber imajının oluşmasında etkili olmuş bir kişidir.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Oryantalizm, William of Tripoli, *Notitia de Machometo*, *De statu Sarracenorum*.

* Bu makale, Iğdır Üniversitesi tarafından 20-22.04.2019 tarihlerinde düzenlenen Uluslararası Eyyübîler Sempozyumu'nda sunulan "Eyyübîler Döneminde Kudüs'te bir Misyoner ve Diplomat: Wilhelm von Tripolis'in İslâm ve Hz. Peygamber Hakkındaki İki Eseri" adlı basılmamış tebliğin genişletilmiş ve yeniden hazırlanmış şeklidir.

** Doç. Dr., İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Hadis Anabilim Dalı. sabricap@hotmail.com ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1999-2893>.

Makalenin Hakemlere Gönderiliş Tarihi : 14/09/2020

Makalenin Hakemlerden Geliş Tarihi : 11/10/2020

The Evaluation of Two Works of Missionary and Orientalist William of Tripoli on Islam and the Prophet

ABSTRACT

The time when the struggle between Christian Europe and the Islamic world was most intense, and hostility reached its peak, was the Crusades, which lasted two centuries. In The Christian West a thought was dominant and spread that the Crusades cannot be successful in the issue of converting Muslims into Christians through war but through missionaries. As a result, from the 12th century, which was accepted as the beginning of Orientalism or as a major turning point in Orientalism, missionaries who had information about the Quran, prophets, and Islamic culture were sent to Muslim lands. Some of them wrote some works on the Prophet and Islam and they were a determinant of Europeans opinion on Islam. This article briefly reviews the life of William of Tripoli, who lived in Islamic geography for a long time, and introduces his two works, *Notitia de Machometo* and *De statu Sarracenorum*, about the Prophet and Islam. In addition, some of his views on Islam and Muslims will be discussed. Because William of Tripoli is an effective author in forming the image of prophets and Islam, in the West in the Middle Ages and later.

Keywords: Muhammad, Orientalism, William of Tripoli, *Notitia de Machometo*, *De statu Sarracenorum*.

GİRİŞ

Hız. Peygamber zamanında Bizans ve Sâsânî topraklarına seferler yapılmakla birlikte bu dönemde İslâm, Arap yarımadası sınırlarında kalmış, dört halife döneminde ise İran bir tarafa bırakılırsa büyük oranda Hıristiyanlığın hâkim olduğu coğrafyada yayılmıştır. Bizans topraklarıyla birlikte Kuzey Afrika boydan boya geçilmiş, İslâm'ın başlangıcından itibaren bir asır geçmeden Endülüs İslâm hâkimiyetine girmiştir. İslâm ve Hıristiyan dünya arasındaki mücadele Haçlı seferleriyle başka bir boyut kazanmış, Avrupa Hıristiyan dünyası, iki asır süren Haçlı seferlerinden istenilen sonucu alamayınca Kilise yeni bir strateji belirlemiştir. Petrus Venerabilis'in (ö. 1156) öncülük ettiği bu plana göre Müslümanlarla mücadele savaşla mümkün değildir. İslâm'a karşı misyonerlikle mücadele edilmeli, bunun için de İslâm dini iyi bilinmelidir. Bu maksatla Kur'an ve İslâm hakkındaki bazı eserler Latince'ye tercüme edilmeli, misyonerlerin Arapça öğrenmeleri için enstitüler kurulmalıdır. Bu görüşün yaygınlık

kazanması sonucu 1143 yılında ilk defa Kur'an ve bazı eserler Latince'ye tercüme edilmiştir.

Bazı misyonerler Endülüs, Afrika ve eski Bizans topraklarına gönderilmiştir. Misyonerlik faaliyetlerinde bilhassa Dominiken ve Fransiskan tarikatları etkin bir faaliyet içinde olmuşlardır. Bunlardan bazıları Doğu'da kurulan Haçlı devletlerinde de etkin faaliyetlerde bulunmuşlardır.

12. asırda birçok misyoner Müslümanların kontrolü altındaki bölgelerde ikamet etmiş veya bazı şehirlere seyahatte bulunmuşlardır. Mesela, İngiliz Benedikt rahip Adelardus Bathoniensis (ö. 1152), 1120-1130 yılları arasında Asya ve Mısır'ı dolaşmış, Doğu'da Arapça öğrenmiş ve İspanya'ya dönmüştür. O, birçok Arapça eseri Latince'ye tercüme etmiştir.¹ Yine İngiltere'de doğmuş olan Robertus Ketensis (ö. 1160) Suriye'ye seyahatte bulunmuş ve burada Arapça öğrenmiş, daha sonra da İspanya'ya dönmüştür. Burada tanıştığı Petrus Venerabilis, onu Kur'an'ı Latince'ye çevirmeye ikna etmiştir.²

Bu dönemde dikkat çeken önemli bir husus, oryantalizmin misyonerlik çerçevesinde gelişmesi ve bu maksadla Arapça öğreniminin yaygınlaşması ve kurumsallaşmasıdır. Raimundus Marti (ö. 1284) ise Raimund von Penafort (ö. 1275) tarafından Tunus'ta kurulan Dil okulunda Arapça öğrendi. O, Arapça, İbrânîce ve Süryânîce bilgisi sayesinde Yahudi ve İslâm kaynaklarına doğrudan ulaşma imkanı buldu.³ Mesela Roger Bacon (ö. 1294) Müslümanların dilini öğrenerek misyonerlik yapılmasını şiddetle savunanlardan biridir.⁴ Arapça'yı bir Arap köleden öğrenen Ramon Lull (ö. 1316) da Bacon'un görüşüne

¹ Adelard'ın tercüme ettiği eser hakkında bkz. Ferdinand Wüstenfeld, *Die Übersetzungen arabischer Werke in das Lateinische seit dem XI. Jahrhundert*, Göttingen: Dieterich'sche Verlags-Buchhandlung, 1877, 20-23.

² Bkz. Wüstenfeld, *Die Übersetzungen Arabischer Werke*, 44.

³ Onun eserleri hakkında bkz. Ludwig Hagemann, *Christentum contra Islam: eine Geschichte gescheiterter Beziehungen*, (Darmstadt: Primus Verlag, 1999), 59. Ramon de Penafort ve Ramon Marti başta olmak üzere Dominikenlerin Müslümanlara karşı misyonerlik stratejileri hakkında bkz. John Victor Tolan, *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination*, (New York: Columbia University Press, 2002), 234-242.

⁴ Bacon'un misyonerlik ve İslâm hakkındaki görüşleri için bkz. Tolan, *Saracens*, 225-229.

katıldı ve onun çeşitli yerlerde Arapça öğretecek kürsülerin kurulmasında etkili çabaları oldu. Maksud ise Müslümanları, kendi dilleri ile dinlerinin bâtil olduğuna ikna etmektir. Nihayet 1312’de toplanan Viyana Konsil’inde Kilise tarafından beş Avrupa üniversitesinde Arapça kürsülerinin kurulması kararı alındı.⁵

Haçlı seferleri veya misyonerlik, Batılı bazı kişilerin uzun süre İslâm coğrafyasında kalmasına sebep olmuştur. Bunlardan birisi de 1215-1220 yılları arasında Fransa’nın kuzeyinde bulunan Cassel’de doğmuş olup Fransisken tarikatına bağlı olan William of Rubruk’tur (ö. 1270). O, 1248 yılında Fransa Kralı IX. Ludwig’in (ö. 1270) emriyle “Kutsal bölge” kabul edilen Kudüs ve çevresine seyahat etmiş ve 1252 yılına kadar Filistin’de Haçlı ordusunun son kalesi olan Akka’da kalmıştır. IX. Ludwig, altıncı Haçlı seferi Mısır’da akim kalınca onu 1249’da Müslümanlara karşı Hıristiyanlara yardım etmesi için elçi olarak Moğol hükümdarına göndermiştir.⁶

13. yüzyılda Doğu’ya giden önemli şahıslardan biri aynı zamanda Fransisken tarikatının kurucusu olan ve Giovanni Battista Bernardone adını da taşıyan İtalyan Franziskus (Franz) von Assisi’dir (ö. 1286).⁷ O, Selâhaddîn-i Eyyûbî’den sonra en büyük hükümdarlardan kabul edilen Sultan el-Kâmil (ö. ?) ile Mısır’da görüşmüş, onunla uzun teolojik tartışmalarda bulunmuştur.⁸ Bonaventura (ö. 1274) ve Franz von Assisi, birlikte dönemin Eyyûbî hükümdarına gitmişlerdir.⁹

⁵ Viyana Konsili’nin oryantlizmin başlangıcı olarak değerlendirilmesi hakkında bkz. Sabri Çap, *Goldziber Öncesi Oryantalizm ve Hadis*, 48. Yazarı oryantlist olarak nitelendirmemizin sebebi ise kelimenin kullanımının oldukça geç olmasıyla birlikte bazılarınca oryantlizmin başlangıcının 12. asır kabul edilmesidir.

⁶ Bkz. Athina Lexutt, Detlef Metz (Hrsg.), *Christentum - Islam Ein Quellenkompendium (8.-21. Jb.)*, (Köln-Weimar-Wien: Böhlau Verlag, 2009), 71-72. Rubruk’un İslâm dünyasında yaptığı misyonerlik faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bkz. Tolan, *Saracens*, 221-225.

⁷ Hayatı hakkında bkz. Lexutt, Metz, *Christentum - Islam*, 61-66.

⁸ Geniş bilgi için bkz. Lexutt, Metz, *Christentum - Islam*, 64; Tolan, *Saracens*, 214-215.

⁹ Bkz. Lexutt, Metz, *Christentum - Islam*, 67-71. Ayrıca bkz. Dana Carleton Munro, “The Western Attitude Toward Islam During the Period of the Crusades”, *Speculum A Journal of Mediaeval Studies* 6/3 (July, 1931), 339; Tolan, *Saracens*, 218-220.

1095 yılında başlayan Haçlı seferleri sırasında doğuda bazı Haçlı devletleri kurulmuştur. Bunlar Urfa Kontluğu (1098-1144), Antakya Prinkepsliği (1098-1268), Kudüs Krallığı (1099-1291) ve Trablus Kontluğu (1109-1289) adlarını taşımaktadır.¹⁰ Haçlı devletlerinde Haçlı seferlerine katılan Avrupalılarla birlikte Müslümanlar ve Doğu Hıristiyanları beraber yaşıyordu.¹¹ Bu devletlerde yaşayanlarla Müslümanlar arasındaki ilişkiler Batı'nın İslâm'ı tanımada etkili oldu. Nihayet 1291'de Memlükler tarafından Doğu'daki bütün Haçlı devletlerinin varlığına son verildi.

Diğer taraftan bilhassa 12. ve 13. asırda Doğu'da görev yapan bazı misyonerler seyahatnameler veya İslâm hakkında bazı kitaplar yazmışlar ve bu eserler Avrupa'nın İslâm anlayışında etkili olmuştur. Bunlar arasında Avrupa'dan gelen misyonerler, seyyahlar, teologlar ya da ruhban sınıfına mensup kişiler olduğu gibi, hayatı boyunca veya uzun süre Doğu'da yaşayıp İslâm'a dair Latince yazdıkları eserler Avrupa'da Ortaçağ ve sonrasında müracaat kaynağı olanlar da mevcuttur. William of Tyrus (ö. 1186), Ricoldo de Monte Crucis (ö. 1320) ve William of Tripoli (ö. 1277)¹² bunlar arasındadır. Daha önce Batı'nın İslâm hakkındaki bilgilerine Yuhanna ed-Dımaşkî (ö. 749 [?]) ve Abdülmesîh el-Kindî (3./9. yüzyıl) gibi Doğu Hıristiyanları kaynaklık ederken William ile birlikte aslen Batılı olup Doğuda yaşayan kişilerin Latince yazdığı yeni bir kaynak türü ortaya çıkmıştır. Biz bu araştırmamızda William of Tripoli'nin hayatı ile birlikte onun eserlerini ve İslâm hakkındaki bazı görüşlerini ele alacağız. Onun Hz. Peygamber ve Kur'an hakkındaki görüşleri ise müstakil bir çalışmada ele alınacaktır.

¹⁰ Bkz. Işın Demirkent, "Haçlılar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14/530-531.

¹¹ Geniş bilgi için bkz. Jeremy Daniel Pearson, *The Islamic World and the Latin East: William of Tripoli and his Syrian Context*, (PhD diss., University of Tennessee, Knoxville (ABD), 2018), 26-31.

¹² William of Tripoli'nin adını kaynaklarda şu şekillerde görmek mümkündür: Guglielmo da Tripoli, Guilelmus de Tripolis, Guillaume Champenès, Guillaume Dominicain, Guillaume de Tripoli, Wilhelm von Tripolis, Guilelmus Tripolitanus, William of Tripoli. Bkz. <https://data.cerl.org/thesaurus/cnp02141126> Erişim: 20.07.2020. Biz, Türkçe'de İngilizce telaffuzunun yaygınlığı sebebiyle bu makalede William of Tripoli şeklinde zikretmeyi uygun gördük. Almanca tercümesiyle neşredildiği için kendi eserlerinin yazarı olarak ise Wilhelm von Tripolis şeklinde zikredilecektir.

1. William of Tripoli'nin Hayatı

William of Tripoli, bugün Lübnan sınırları içinde bulunan ve Trablusşam olarak isimlendirilen, tarihte ise Tripolis adlı şehirde doğmuştur. Onun 1220 yılında doğduğu söylenmekle birlikte bu tarihin kesin olmadığı belirtilmektedir.¹³ Onun doğum tarihinin 1220 yılından önce, vefatının ise 1273 yılından sonra olması muhtemeldir. William'ın aslen Fransa'nın kuzey-doğusunda bulunan Champagneli olduğu da tahmin edilmektedir.¹⁴ Engels ise onun muhtemelen Tripolis kökenli olduğunu ve bilmediğimiz bir zamanda Dominiken tarikatına girdiğini ve özel hayatı hakkında çok az şey bilindiğini vurgulamaktadır.¹⁵ O'Meara ise onun Haçlı seferlerinden sonra Filistin'e yerleşen ve büyük ihtimalle İtalyan veya Fransız bir aileye mensup olduğunu nakletmektedir.¹⁶

Kanaatimizce William'ın ailesi Haçlı seferleri esnasında Doğu'ya gelip yerleşmiş Avrupa'lı bir Hıristiyan ailedir. Zira onun Doğu Hıristiyanlarından olduğuna dair bir bilgiye rastlayamadık. Diğer taraftan William veya Wilhelm ya da Guilelmus gibi isimler de daha çok Batı'ya ait gibi gözükmektedir. Yine onun Batı merkezli Dominiken tarikatına mensup olması da böyle bir kanaati güçlendirmektedir.

William'ın hayatının farklı periyodları hakkında sınırlı ve sipekülasyona açık bazı bilgiler nakledilmektedir. O, hayatının büyük bir kısmını Kudüs yakınlarında bulunan Akka'da geçirmiştir. William, 13. yüzyılda Akka'da Dominiken tarikatına bağlı bir misyoner rahip olarak yaşamış ve hayatından geriye çok az bilgi kalmıştır.¹⁷ Onun 1239 yılında

¹³ Peter Engels, "Wilhelm von Tripolis: De Statu Sarracenorum, Bemerkungen zu einem Neuen Textfund", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, Supplement VIII: XXIV. Deutscher Orientalistentag (1988), 77.

¹⁴ Bkz. https://de.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_von_Tripolis. Erişim tarihi: 17.03.2019.

¹⁵ Engels, "Wilhelm von Tripolis", 77. Ayrıca bkz. Matthias M. Tischler, "*Lex Mahometi* Die Erfolgsgeschichte eines vergleichenden Konzepts der christlichen Religionspolemik", *Das Gesetz -the Law -La Loi* (Miscellanea Mediaevalia), Edit.: Andreas Speer, Guy Guldentops, (De Gruyter: 2004), 560.

¹⁶ Thomas Franklin O'Meara, "The Theology and Times of William of Tripoli OP. A Different View of Islam", *Theological Studies* 69 (2008), 82.

¹⁷ William of Tripoli hakkında yapılan bazı araştırmalar için bkz. Engels, "Wilhelm von Tripolis", 77, Dipnot 1.

elçi olarak Hama Emîri el-Muzaffer Mahmud'un (ö.?) huzurunda bulunduğundan ve 1240 yılı başlarında Haçlı komutanı Champagnalı IV. Theobald'a (ö. 1253) Müslüman emîrinden bir anlaşma teklifi ve emîrin Hıristiyanlığa geçmek istediğine dair yanlış bir bilgi götürdüğünden söz edilmekle birlikte¹⁸, bunlar tahkike muhtaç gözükmetedir. Yine onun bir süre Mısır'da yaşadığından ve Irak'ı ziyaret ettiğinden, 1263'de Papa elçisi olan Dominiken tarikatı mensubu Betlehem Bişofu Thomas Agni'ye (ö. 1277) Roma'daki Papalık sarayına gidişte kutsal beldenin meselelerini sunmak üzere eşlik ettiğinden ve Fransa'da Akka ve Yafa'nın (Jaffa) tahkimi için kaynak topladığından söz edilmektedir.¹⁹

William hakkında güvenilir haberlerden biri, Papa IV. Urban'ın (ö. 1264) 1264'deki üç fermanında bulunmaktadır. Papa, Fransa kralı IX. Ludwig'e (ö. 1270) ve yüksek rütbeli muhtelif din adamlarına, Dominiken tarikatından kutsal bölgenin papa elçisi William of Tripoli'nin, Haçlı devletlerinin kötü durumu ve Sultan I. Baybars'ın (ö. 1277) devam eden saldırıları hakkında kendisine verdiği bilgiyi aktarmıştır. William, Haçlı devletlerinin desteklenmesi, bilhassa Yafa ve Akka'nın istihkâmının güçlendirilmesi için papadan destek istemişti.²⁰ Engels'e göre William'ın papa elçisi olduğunda şüphe yoktur. Çünkü Papanın yazısının, William'ın eserine zaman olarak yakınlığı ile birlikte William'a 1263'te eşlik eden Bethlehem bişofu Thomas Agni (ö. 1277), William'ın eserinde²¹ zikredilmektedir. Ayrıca o, Haçlı devletlerinin yüksek rütbeli tek din adamıdır.²²

Marco Polo (ö. 1324) 1271 yılında William of Tripoli'nin Moğol hanının yanında olduğundan söz etse de bunun doğru olmadığı söylenmektedir.²³ William son olarak 1273 yılında Hz. Peygamber, İslâm

¹⁸ https://de.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_von_Tripolis. Erişim tarihi: 17.03.2019.

¹⁹ https://de.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_von_Tripolis. Erişim tarihi: 17.03.2019. Ayrıca bkz. Pearson, *The Islamic World and the Latin East*, 8-9; O'Meara, "The Theology and Times of William of Tripoli", 86.

²⁰ Engels, "Wilhelm von Tripolis", 77.

²¹ Wilhelm von Tripolis, *De statu Sarracenorum*, 318-319.

²² Bkz. Engels, "Wilhelm von Tripolis", 77, Dipnot 4.

²³ Bkz. Engels, "Wilhelm von Tripolis", 78 Dipnot 6; Stephen Mossman, "The Western Understanding of Islamic Theology in the Later Middle Ages, Mendicant Responses to Islam from Riccoldo da Monte di Croce to Marquard von Lindau", *Recherches de Théologie et Philosophie Médiévales* 74 (2007), 195.

ve İslâm tarihi hakkında bir eserin yazarı olarak ortaya çıkmakta ve bu yıldan sonra onun bütün izleri kaybolmakta, hayatının bundan sonrası hakkında hiçbir şey bilinmemektedir.²⁴ William hem Avrupa'da hem de Doğu'daki Haçlı devletlerinde iyi tanınmaktaydı.²⁵

Pearson'un vurguladığı diğer bir husus ise, Tripoli'nin *Notitia de Machometo*'da ve *De statu Sarracenorum*'da onun Hristiyanlığın Latince versiyonunun en iyisi olduğuna inandığını, ancak onun Avrupalıların aksine diğer inanç ve uygulamalara da değer vermesini engellemediğini, bunun nedeninin ise, içinde yaşadığı çeşitli bağlamın onun dünyasını bölümlere ayırmaya zorladığını, bunun sonucunda bir yerde tenkid ettiğini, diğer bir yerde onaylaması gerektirdiğini belirtir. Zira Doğu'da Batı'nın aksine Müslümanları ve Doğu Hristiyanlarını sapkın ve yanlış inançlarda görseler de, bu kimselerin onların günlük hayatlarının bir parçası olması, Müslümanlardan veya "sapkın" Hristiyanlardan alış-veriş yapmaları ve çeşitli münasebetlerde bulunmaları onu esnek bir tavıra sevk etmiştir. William birbirleriyle çelişen şeyler söylemiş, çünkü insanlarla farklı bağlamlarda farklı şekillerde etkileşim kurması gerekmiştir.²⁶

1.1. William ve Misyonerlik

13. yüzyılın başında Fransisken ve Dominiken tarikatları tarafından İslâm'a karşı özel misyonerlik faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Franziskus von Assisi (ö. 1226) bizzat Mısır'da Sultan'ı Hristiyan yapmak için uğraşmıştır. Dominikenler Müslümanlara karşı etkili bir misyonerlik için köklü bir teoloji eğitimi ve yabancı dili vazgeçilmez bir şart olarak görmüşlerdir. Bunun için Dominikenler kendilerine özel dil okulu kurmuşlar ve tarikat büyükleri, kendi görüşlerine göre Yahudi ve Müslümanların muhtemel cevapları hakkında misyonerleri bilgilendirme ve yönlendirmeye yarayacak el kitapları hazırlamışlardır. Raimundus von Pennaforte, İspanya'da Müslümanlara karşı ilk misyonerliğe girişen kişilerden biridir. Onun teşvikiyle Thomas von Aquin (ö. 1274)

²⁴ Engels, "Wilhelm von Tripolis", 78. William'ın hayatı hakkında bkz. Peter Engels, *Wilhelm von Tripolis Tractatus de statu Sarracenorum et de Mabomete pseudopropheta et eorum lege et fide; Notitia de Machometo De statu Sarracenorum, Kommentierte lateinisch-deutsche Textausgabe*, (Würzburg-Echter: Altenberge- Oros Verlag, 1992), 23-45.

²⁵ Pearson, *The Islamic World and the Latin East*, 9.

²⁶ Pearson, *The Islamic World and the Latin East*, 30-31.

1261/1264'de "*Summa contra gentiles-Putperestlere Karşı Külliyyat/Mecmua*)" adlı eserini yazmıştır. Dominikenler Müslümanlara karşı misyonerlik faaliyetlerini sadece Batı'da değil, Doğu'da da sürdürdüler. Doğu'da öncelikle William of Tripoli'nin zikredilmesi gerekir.²⁷

William'ın ilk özelliği Dominiken bir misyoner olmasıdır. Onun hayatına dair bilgiler bilhassa Müslümanlara yönelik misyonerlik çalışmalarına yöneliktir. William bizzat kendisi eserinin misyonerlik açısından önemini vurgulamaktadır. O, *De statu Sarracenorum*'un sonunda (55. Konu) Müslümanlar arasında misyonerlik faaliyetlerinde bulunduğunu belirtmekte ve binden fazla Müslümanı vaftiz ettiğini iddia etmektedir. Ona göre Hıristiyanlık İslâm'la büyük ölçüde örtüşmekte olup birçok konuda Müslümanlarla Hıristiyanlar hemfikirdirler. Onun görüşüne göre Müslümanların Hıristiyanlığa dönmeleri için felsefi delillere ve silah gücüne değil, Tanrı'nın yalın sözüne ihtiyaç vardır. Basit vaazla, polemik içeren teolojik açıklamalar olmaksızın ve silah kullanmaksızın Müslümanların din değiştirmeleri sağlanabilir.²⁸ O, görüşünü kendisinin binden fazla din değiştiren kişiyi vaftiz ettiği iddiasıyla güçlendirmeye çalışmaktadır.²⁹

Engels, William'ın başka misyonerlerle de mukayese edildiğini, bilhassa 13. yüzyılın sonunda Suriye, Filistin ve Mezopotamya'yı dolaşan Florentinalı Dominiken Ricoldo de Monte Crucis'le kıyaslandığını söylemekle birlikte Ricoldo'nun misyonerlik faaliyetlerini mektuplarında ve eserlerinde ayrıntılı olarak haber verdiği halde, William'dan buna benzer hiçbir şey bilinmediğini vurgulamaktadır.³⁰ Engels ayrıca onun

²⁷ Bkz. Peter Antes, "Christliche Antworten auf den Islam", *Fremde Welt Islam: Einblicke in eine Weltreligion*, (Hrsg.) Anton Schall, (Frankfurt am Main: Matthias-Grünwald-Verlag, 1982), 64-65.

²⁸ Siegfried Raeder, *Antworten auf den Islam, Texte christlicher Autoren vom 8. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, (Neukirchen: Neukirchener Verlag, 2006), 60; Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 35-37.

²⁹ Bkz. Engels, "Wilhelm von Tripolis", 79.

³⁰ Engels, "Wilhelm von Tripolis", 79. William'ın Ricoldo ile karşılaştırılması hakkında bkz. Berthold Altaner, *Die Dominikanermmissionen des 13. Jahrhunderts. Forschungen zur Geschichte der kirchlichen Unionen und der Mohammedaner- und Heidenmission des Mittelalters*, (Habelschwerdt: Frankes Buchhandlung, 1924), 85; Hans Prutz, *Kulturgeschichte der Kreuzzüge*, (Berlin: Königliche Hofbuchhandlung, 1883), 73, 104; Maciej Dawczy (Łódź), "The Image of Muhammad in Ricoldo da Monte di Croce's *Contra legem Sarracenorum*", *Studia Ceranea* 9 (2019), 391-405.

faaliyetlerini Müslüman köleler, esirler, firar etmiş askerler ve Haçlı devletleri vatandaşları arasında yapmış olabileceğini belirtmektedir. Bunlar, daha çok dünyevî sebeplerden dolayı Hıristiyanlığa geçmiş olabilirler.³¹

William, Müslümanlar arasında çok başarılı bir misyoner olduğunu iddia etmekteyse de bunun doğru olmadığı vurgulanmaktadır. O, nihayet “*misyonerlik teorisyeni*” olarak nitelendirilmiş³² ve *De statu Sarracenorum* misyonerler için bir el kitabı olarak görülmüştür. Ancak eser misyonerler tarafından kullanılmamış, Batı Latin dünyasında okuyucuyu İslâm hakkında bilgilendirmekle sınırlı kalmıştır.³³

William, Doğu’da “*teorisyen misyoner*” olarak kabul edildiği gibi, kendisinden sonrakiler için de bir model olarak görülmektedir. Uzun süre Bağdat’ta yaşamış olan Ricoldo de Monte Crucis, onun manevi mirasçısı olarak nitelendirilmektedir.³⁴ William’ı “*uygulayıcı misyoner*” olarak görenler olduğu gibi³⁵ “*pasif misyoner*” veya “*pasif misyon temsilcilerinden biri*” olarak görenler de vardır.³⁶

Hagemann ise, William’ı “*Haçlı devletleri bizmetinde bir diplomat*” olarak nitelendirmektedir. O, bu görüşünü Papa IV. Urban’ın 1264’deki fermanında yer alan “*Memlükler tarafından gelen sürekli bir tehdide karşı Haçlı hâkimiyetini güçlendirmek için, William of Tripoli Haçlı devletleri adına görevli bir diplomat olarak bize geldi*” ifadesine dayandırmaktadır.³⁷

Hagemann, şimdiye kadarki misyonerlik literatüründe William of Tripoli’nin Müslümanlar arasında önemli bir misyoner olduğuna dair

³¹ Engels, “Wilhelm von Tripolis”, 79. Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 35.

³² Engels bu değerlendirmeyi M. Voerzio’ya nispet etmektedir. Bkz. Engels, “Wilhelm von Tripolis”, 79, Dipnot 9.

³³ Engels, “Wilhelm von Tripolis”, 79.

³⁴ Engels, “Wilhelm von Tripolis”, 79 Dipnot 9.

³⁵ Bkz. Engels, “Wilhelm von Tripolis”, 80, Dipnot 12.

³⁶ Bkz. Hagemann, *Christentum contra Islam*, 58-59. William’ın misyonerliği hakkında ayrıca bkz. Engels, “Wilhelm von Tripolis”, 79. William’ın Ricoldo ile mukayesesi hakkında bkz. Altaner, *Die Dominikanermisssionen*, 85; Hans Prutz, *Kulturgeschichte der Kreuzzüge*, 73, 104.

³⁷ Bkz. Hagemann, *Christentum contra Islam*, 56-57.

hâkim düşüncüyü, Engels'in araştırmasının ortadan kaldırdığını düşünmektedir. O, Müslümanlar arasında Hıristiyanlık adına misyonerlik çalışmalarının istisnalar bir tarafa bırakılırsa, verimsiz kaldığını da vurgulamakta ve Benjamin Z. Kedar'ın '*Müslüman ülkelerdeki misyonerlik faaliyetleri, dünyayı Hıristiyan olan Müslümanlarla doldurmak yerine cenneti Hıristiyan şebitlerle doldurmaya daha fazla katkı sağlıyor*' sözünü nakletmektedir.³⁸ Müslümanların hâkimiyeti altında bulunan bölgelerde başarılı misyonerliğin neredeyse imkansız olduğunu belirten Engels ise, bu görüşünü başka yazarlara da dayandırır. Hatta Jacques de Vitry/Jakob of Vitry (ö. 1240), Haçlı devletleri sınırları içinde bulunan Müslüman bölgelerdeki misyonerlik çabalarının akim kaldığını belirtmiştir.³⁹ Belirtmeliyiz ki, Dominiken ve Fransisken tarikatlarının İslâm coğrafyasında yaptıkları misyonerlik faaliyetlerinin Müslümanları Hıristiyanlaştırmaya katkısı olmasa bile İslâm'ın yayılmasını ve Hıristiyanların Müslüman olmasını önlediğinden söz edilebilir. İslâm açısından Ortaçağ'da İslâm dünyasında yapılan misyonerlik faaliyetlerinin etkisinin ayrıntılı birçok araştırmayı gerektirdiği barizdir.

Müslümanlara yönelik William'ın meşhur ve başarılı bir misyoner olduğuna dair kanaatin çıkış noktası, *De statu Sarracenorum*'un sonunda belirtilen "Tanrı hakkında entellektüel tartışmalar ve silah gücü olmaksızın basit vaazla" Müslümanları "koyunlar gibi" vaftiz etmeyi ve "Tanrı'nın sürüsü"ne katmayı hedeflemesi ve Tanrı'nın adına binden fazla kişiyi vaftiz ettiğini iddia etmesidir.⁴⁰

2. William of Tripoli'nin Eserleri

Hayatı hakkında çok fazla bilgi bulunmayan William'ı günümüzde tanınan bir şahsiyet yapan, hem kendi döneminde hem de daha sonra Batı'da İslâm, Kur'an ve Hz. Peygamber hakkındaki düşünceye etkisi olan eserleridir. Ona nispet edilen iki eserden birisi kısaca *Notitia de*

³⁸ Hagemann, *Christentum contra Islam*, 56 (Benjamin Z. Kedar, *Crusade and Mission European Approaches toward the Muslim*, Princeton: 1984, 155'den naklen); Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 34-38.

³⁹ Bkz. Engels, "Wilhelm von Tripolis", 80 Dipnot 15.

⁴⁰ Wilhelm von Tropolis, *De statu Sarracenorum* (55. Konu), 371. William'ın haçlı seferlerine tamamen karşı olmadığına dair bkz. Engels, "Wilhelm von Tripolis", 81 Dipnot 18.

Machometo (Muhammed Hakkında Bilgi)⁴¹, diğeri ise *De statu Sarracenorum* (Müslümanların Devleti)⁴² adını taşımaktadır. Aşağıda ayrıntıları ele alınacağı üzere bu iki eserin birbiriyle benzerliklerinin yanında aralarında muhteva farklılıkları da dikkat çekmektedir.

William'ın eserlerinin önemi, daha önce Bizans ve Endülüs kaynaklarından ayrı olarak Batı'da Hz. Peygamber hakkında Latince ciddi kaynakların bulunmaması dolayısıyla bu iki eserin söz konusu boşluğu doldurmasıdır. *Toledo koleksiyonu* bir tarafa bırakılacak olursa Batı'daki mevcut kaynaklar büyük ölçüde şifâhî bilgilere dayanmaktaydı.⁴³ 12. asrın ortalarına kadar Latin Batı tarihçileri Hz. Muhammed'in tarihî kimliği hakkında eksik bilgilerle yetinmek zorundaydılar. Bu, ilk Haçlı seferi hakkında yazmış olduğu kronikte Hz. Muhammed'in hayatına bir bölüm ayırmış olan Guibert de Nogent (ö. 1124) için de geçerlidir. Kendisinin de belirttiği üzere onun haberleri yazılı bir kaynağa değil, muhtemelen Haçlı seferine katılmış olan kişilerin sözlü anlatımlarına dayanıyordu. İlk Haçlı seferi zamanında Latin Batı'da Hz. Muhammed'in hayatı, şahsiyeti ve öğretileri hakkında oldukça az somut bilgi bulunuyordu. Bu durum, Walter of Compiegne'nin (ö. 12. asır) *Otia de Machomete* ve Embrico of Mainz'in *Vita Machometi* adlı manzum eserleri için de geçerli olup bu eserlerde gerçek dışı efsaneler anlatılıyordu. Bizans kaynaklarında yer alan Hz. Peygamber ve İslâm hakkındaki bilgilerin de çok az bir kısmı Batı Latin dünyasında bilinmekteydi.⁴⁴

Batı'daki Hz. Peygamber ve İslâm hakkındaki bu bilgisizlik, Petrus Venerabilis'in (ö. 1156), Kur'an'ı ve bazı İslâm kaynaklarını

⁴¹ Eserin Latince-Almanca metni için bkz. Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, (Hrsg.), Peter Engels, (Würzburg- Altenberge: Echter Verlag, Oros Verlag, 1992), 191-261.

⁴² Eserin Latince-Almanca metni için bkz. Wilhelm von Tripolis, *De statu Sarracenorum*, (Hrsg.) Peter Engels, (Würzburg- Altenberge: Echter Verlag, Oros Verlag, 1992), 263-371. Diğer Latince bir baskı için bkz. Willhem von Tripolis, *Guilelmi Tripolitani, Tractatus de statu Sarracenorum*, Hans Prutz, *Kulturgeschichte der Kreuzzüge*, (Berlin: E. S. Mittler und Sohn, 1883; Hildesheim: Olms, 1964), 573-598.

⁴³ Bu hususta geniş bilgi için bkz. Edeltraud Klueing, "Quis fuerit Machometus? Mohammed im lateinischen Mittelalter (11.-13. Jahrhundert)", *Archiv für Kulturgeschichte* 90 (2008), 292-293.

⁴⁴ Klueing, "Quis fuerit Machometus", 293-294.

Latince'ye tercüme etmesiyle değişmeye başladı. İslâm'a karşı savaşla değil, misyonerlikle mücadeleyi esas alan bu yeni düşünce, İslâm'ın tanınmasını zorunlu kılıyordu.⁴⁵ Misyonerlik düşüncesi 13. asırda Fransiskan Raymundus Lullus (ö. 1316) ve Dominiken William of Tripoli ile birlikte yeniden değer kazandı.⁴⁶

13. asrın son yarısında üç Dominiken, birbirinden farklı maksatlarla İslâm ve Hz. Muhammed hakkında eser yazmışlar ve bunlar oldukça etkili olmuştur. Bunlardan birincisi, *Speculum historiale*'de Hz. Peygamber'in hayatına bir bölüm ayıran Vincent de Beauvais, (ö. 1264), diğeri Ricoldo de Monte di Croce (ö. 1320) ve üçüncüsü William of Tripoli'dir.⁴⁷ William'ın eserleri 13. asır öncesindekilere göre "objektif, gerçek bilgi, polemikten uzak" olarak nitelendirilmekteyse de⁴⁸ bütün hususlarda böyle olmadığı bir hakikattir.

William'ın iki eseri de Papalığın Haçlı seferlerine yönelik tutumu açısından etkili olmuştur. 1271'de yazılmış olan *Notitia de Machometo*, Lüttich arşidiyakü Thealdo Visconti'ye Müslümanların dini ve tarihi hakkında bilgi sunmak için yazılmıştır.⁴⁹ Thealdo Visconti, 1271 yılında X. Gregor adıyla papa seçilmiştir.⁵⁰ O, aşırı bir Haçlı seferi taraftarıydı ve onun çağrısıyla 18 Mayıs 1274'de Haçlı seferlerinin gerçekleştirilmesi için II. Lyon Konsili toplanmıştır. Papa başarısız olan seferlerden sonra yeni bir Haçlı seferi düşüncesindeydi. William'ın ilk eseri *Notitia de Machometo*, Haçlı seferi planlarının vazgeçilmezliğini sunarken, iki yıl sonra yazılmış olan *De statu Saracenorum* bir Haçlı seferinin gerekli olmadığını delillerini ortaya koymaktaydı. Zira Müslümanlar kısa süre sonra kutsal kitapları vasıtasıyla iyice tanıdıkları Hıristiyanlığa geçeceklerdir.⁵¹

William'ın eserlerinin Batı açısından diğeri bir önemli yönü ise olayları yer ve tarih vererek aktarmasıdır. Daha önce Hz. Peygamber hakkında Endülüs vasıtasıyla aktarılmış olan bilgiler yer ve tarih

⁴⁵ Bu hususta geniş bilgi için bkz. Çap, *Goldziber Öncesi Oryantalizm ve Hadis*, 80-93.

⁴⁶ Klueing, "Quis fuerit Machometus", 296.

⁴⁷ Klueing, "Quis fuerit Machometus", 296-297.

⁴⁸ Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 41. Krş. Klueing, "Quis fuerit Machometus", 298.

⁴⁹ Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 61, 66.

⁵⁰ William'ın onunla Akka'da tanıştığına dair bkz. Tolan, *Saracens*, 203.

⁵¹ Klueing, "Quis fuerit Machometus", 298-299.

bildirmiyordu. Hz. Peygamber'in yaşadığı zaman ve yaydığı dinin etkili olduğu dönem hakkında ne tam ne de yaklaşık bir zaman belirtilmiyordu. Bizans kaynakları ise Anastasius'un (ö. 878) eserine dayanıyor ve zaman belirtiyordu. Buna karşılık William, 1271'de yazdığı *Notitia*'da yıl olarak 601 yılını vermekte, üstelik onun vefatındaki yaşını da tam olarak belirtmektedir. Bununla birlikte bazı bariz hatalar da içermektedir. Mesela Hz. Peygamber'in doğduğu şehir olan Mekke'de vefat ettiğini ileri sürmektedir.⁵²

2.1. Notitia de Machometo'nun Muhtevası

William'ın ilk eseri, 1271'de Akka'da yazılmış olan *Notitia de Machometo et de libro legis qui dicitur Alcoran et de continentia eius et quid dicat de fide Domini nostri Iesu Christi* (Muhammed, Onun Kur'an denilen Şeriat Kitabı, Kur'an'ın Muhtevası, Hz. İsa ve Hıristiyanlık Hakkında Söyledikleri)'dir. Bu kitap, 1271 yılının yaz başlarında hac için "kutsal belde"ye gelen ve burada Dominiken meclisini ziyaret etmiş olan Lüttich (bugün Belçika'da bulunan Liège) başdiyakozu Theald Visconti'nin (ö. 1276)⁵³ İslâm hakkında ayrıntılı bilgi talebine dayanmaktadır. Müellif bu hususa eserin girişinde işaret etmektedir.⁵⁴ Yazar, *Notitia de Machometo*'nun hemen başında amaç olarak üç hususu açıklamayı hedeflemektedir. Bunlar;

1. Hz.⁵⁵ Muhammed (s.a.v.) kimdir, onun ümmeti olan Müslümanların yanlış (!) inancının kaynağı nedir ve bu din nasıl hızlı ve güçlü olarak yayılmıştır;

2. Arapça "Kur'an" veya "Furkân" denilen Hz. Muhammed'in Şeriat kitabı nasıl oluştu, onu kim yazdı veya cem etti;

3. Bu kitap neleri ihtiva etmekte ve Hıristiyan inancının hangilerine dayanmaktadır.⁵⁶

⁵² Kluebing, "Quis fuerit Machometus", 300. Krş. Wilhelm, *Notitia de Machometo*, 269, 277.

⁵³ Theoldo, Theobald ve Thealdus şeklinde de kayıtlıdır. Daha sonra X. Gregorius adıyla papa (1271-1276) seçilmiştir.

⁵⁴ Bkz. Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 195, 373. Ayrıca bkz. Tischler, "Lex Mahometi", 561; Raeder, *Antworten auf den Islam*, 61.

⁵⁵ Araştırma boyunca Resûlullah için saygı ifadeleri tarafımızdan konulmuştur.

Söz konusu eseri Latince aslı ve Almanca tercümesiyle birlikte 15 Konu başlığı altında neşretmiş olan Engels, eseri, ithaf ve muhtevanın özeti olan bir *Prolog* (Giriş), *Erken dönem İslâm Tarihinin kısa bir özeti* (1-4. Konular), *Kur'an ve Muhtevası* (5-10. Konular), *İslâm inançlarının polemik usulü açıklanması* (11-12. Konular) ve *Müslümanların Hayat Şartlarının Görünümü* (13-15. Konular) şeklinde dört bölüm ve Müslümanların Hıristiyanlaştırılması ile birlikte İslâm'ın sona ereceğine dair üç gaybî haberden oluşan *Epilog* (Sonuç) olarak tanımlamıştır.⁵⁷

Notitia de Machometo'da müellif, Hz. Peygamber'in soyu ve ona inananlar, Hz. Peygamber'in Bahîra ile karşılaşması, onun komutanlığında ilk fetihler, İslâm toplumunun hızla büyümesi, Hz. Peygamber'in ölümü, Mısır, Mezopotamya, Kuzey Afrika gibi ilk İslam fetihleri, Müslümanların İspanya ve Güney Fransa'ya geçişleri, Bağdat ve Marakeş'te halifelik kurulması konularına yer vermektedir. Yine Kur'an'ın teşekkülü ve muhtevası, Müslümanların hayatında Kur'an'ın önemi, diğer kutsal kitaplar ve Kur'an'ın bunlar arasına dâhil edilmesi, Fâtıha sûresinin tamamı ve Bakara sûresinin ilk dört âyetinin tercümesi, Müslümanların inandığı cennetin özellikleri, Kur'an'da Hıristiyanlığa dair bilgiler, Hz. İsa, Hz. Meryem ve Hıristiyanlık hakkındaki bazı âyetlerin tercümesi, Müslümanların Hıristiyanlığa yönelik tenkidleri ve Hıristiyanların bunlara cevapları, Bağdat, Kahire ve Marakeş'te halifelik, Mısır'da sultanlık, Müslümanların kadıları ve görevleri, Müslümanların mabedleri, orada neler yaptıkları ve Cuma namazı gibi konuları ele almaktadır.

2.2. De statu Sarracenorum

Bu eserin tam adı *De statu Sarracenorum et de Mahomete pseudopropheta eorum et de ipsa gente et eorum lege* (Müslümanların Durumu, Onların Sahte (!) Peygamberi Muammed, Müslümanlar ve Dinleri Hakkında)'dır. İlk eserin başında zikredilen hedefler, küçük değişikliklerle *De statu Sarracenorum*'da da bulunmaktadır.⁵⁸

Her iki eseri neşretmiş olan Engels, *De statu Sarracenorum*'u 55 konu başlığı altında neşretmiştir. O, ithaf ve eserin muhtevasının özeti

⁵⁶ Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 195; Hagemann, *Christentum contra Islam*, 57.

⁵⁷ Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 50-51.

⁵⁸ Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 267.

olan *Prolog*, *Erken dönem İslâm Tarihinin kısa bir özeti* (1-16. Konular), *Müslümanların O zamandaki durumları* (17-23. Konular) ve *Teolojik-dogmatik Konular* (24-54. Konular) şeklinde üç bölüm ve önerilen metodla bütün Müslümanların barışçıl yollarla Hıristiyanlaştırılmasının mümkün olduğunun açıklandığı *Epilog* (55. Konu) şeklinde tanıtılmaktadır.⁵⁹

William, 1273'de yazıldığı düşünülen⁶⁰ *De statu Sarracenorum*'da ilk eseri ile müşterek bazı konulara da değinmektedir. Genel olarak; Hz. Peygamber'in hayatı ve ilk fetihler, ilk dört halifenin komutanlığında Filistin, Suriye ve Mısır'ın fetihleri, Bağdat halifelerinin sayısına dair gaybî haberler, Moğollar tarafından Ehl-i beyt'ten olan son halifenin öldürülüşü, Mezopotamya ve Kuzey Afrika'nın fethi, Bağdat, Kahire ve Marakeş halifeleri, İspanya ve Sicilya'nın fethi, Güney Fransa'nın tehdit edilmesi, Mısır'daki gelişmeler, Sultan Baybars'ın kişiliği, İslâm'ın sona ermesi için sultanın ölümüne dair gaybî haberler, Kur'an'ın oluşumu, muhtevası ve önemi, Kur'an'da Hıristiyanlığa dair bilgiler, Müslüman âlimlerin Hıristiyanlık inancına yakınlıkları, birçok Kur'an öğretisinin Hıristiyanlıkla uyumu, Müslüman âlimlerin karşı çıktıkları bazı İslâm ahkâmı, bu âlimlerin teslis ve inkarnasyona ikna edilebileceği ve Müslümanların barışçıl yollarla Hıristiyanlaştırılmasının mümkün olduğu konularına yer vermektedir.

Tischler'in görüşüne göre eser, çağdaşlarının düşüncelerinden büyük ölçüde ayrılmaktadır. Ona göre yazar, Hıristiyanlık ve İslâm'ın ortak köklerini ve örtüştüğü hususları vurgulamakta, tamamen ölçülü bir yargıda bulunmakta ve polemik yapmaksızın Kur'an'ı araştırmaktadır.⁶¹ Ancak Tischler'in aşırı iyimser davrandığı görülmektedir. Zira William akademisyen bir oryantalist değil, her şeyden önce bir misyonerdir.

William'ın her iki eseri hakkında en geniş araştırmayı Peter Engels'e borçluyuz. O, William'ın eserleri üzerinde 1990 yılında Köln Üniversitesi'nde bir doktora çalışması yapmış, her iki eseri Latince'den

⁵⁹ Bkz. Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 51-52.

⁶⁰ Her iki eserin yazılış tarihleri ve yazılma sebeplerine dair tartışmalar hakkında bkz. Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 61-66; Pearson, *The Islamic World and the Latin East*, 14-21.

⁶¹ Tischler, "Lex Mahometi", s. 561.

Almanca'ya çevirmiş ve giriş kısmında geniş bir tahlilde bulunmuştur.⁶² Engels, ayrıca daha önce 24. Alman Oryantalistler Kongresinde William ve eserleri hakkında bir tebliğ sunmuştur.⁶³ Raeder ise *De statu Sarracenorum*'dan büyük bir bölümü Almanca'ya tercüme etmiştir.⁶⁴ Yazarın ikinci eseri olan *De statu Sarracenorum*'u ise daha önce Hans Prutz 1883 yılında *Tractatus de statu Sarracenorum* adıyla *Kulturgeschichte der Kreuzzüge* adlı eseri içinde 573-598. sayfaları arasında Ek olarak Latince neşretmiştir.⁶⁵ Michelina Di Cesare ise her iki eserin muhtevasını kısaca tanıtır ve bazı bölümlerinin Latince metnini yayınlamıştır.⁶⁶

William hakkında yapılan diğer önemli bir çalışma ise Jeremy Daniel Pearson tarafından 2018 yılında Tennessee Üniversitesi'nde (ABD) *The Islamic World and the Latin East: William of Tripoli and his Syrian Context* adıyla tamamlanan doktora tezidir. Pearson bilhassa Bahîra konusuna oldukça geniş yer ayırmıştır. (36-100. sayfalar).

2.3. William'ın Eserleri Hakkındaki Bazı Tartışmalar

Bazı araştırmacılar William'ın *De statu Sarracenorum* adlı eserini önce Lüttich başdiyakozu iken daha sonra X. Gregor adıyla Papa olan kişinin ricası dolayısıyla 2. Lyon Konsili'ne sunulma maksadıyla, Papanın 1274 yılında kutsal beldeleri kurtarmak için yeni bir haçlı seferi yapmayı planlaması üzerine yazdığını düşünmektedir. Engels'e göre *De statu*, ne X. Gregor'a ne de Lyon Konsili'ne yöneliktir. Aksine 1273'den kısa bir süre sonra Theald of Lüttich için kutsal belde hakkında bilgi veren bir eser olarak yazılmıştır.⁶⁷

⁶² Bu çalışma daha sonra *Wilhelm von Tripolis, Notitia de Machometo De statu Sarracenorum* adıyla basılmıştır (Würzburg: Echter-Verlag; Altenberge: Oros-Verlag, 1992). Eserden yaptığımız nakiller çok azı dışında onun tercümesine dayanmaktadır.

⁶³ Engels dipnotta *De statu Sarracenorum* adlı eseri kendi yayınladığı baskıda bölüm başlıklarının Prutz'unkine göre küçük değişiklikler yaptığını belirtmektedir. Bkz. Engels, "Wilhelm von Tripolis", s. 78 Dipnot 7.

⁶⁴ Raeder, *Antworten auf den Islam*, 60-72.

⁶⁵ Prutz, *Kulturgeschichte der Kreuzzüge*, Berlin: 1883. Prutz, söz konusu eserinde William'dan da söz etmektedir. Bkz. *A.g.e.*, 26.

⁶⁶ Cesare, Michelina Di. *The Pseudo-Historical Image of the Prophet Muhammad in Medieval Latin Literature: A Repertory*. (Berlin: De Gruyter, 2012), 349-365.

⁶⁷ Engels, "Wilhelm von Tripolis", 86.

Engels her iki eserde önemli örtüşme noktaları tespit etmiştir. Ona göre; bilinmeyen bir kişi William'ın *Notitia de Machometo* adlı eserini kendi anlayışına göre tamamen değiştirmiş ve yeniden düzenlemiştir. Buna göre *Notitia* ve *De statu Sarracenorum* iki farklı yazara dayanmaktadır. Akka'da yaşayan bir Fransisken, 1271'de Lüttich başdiyakozunun görevlendirmesiyle *Notitia de Machometo*'yu yazmış ve William, eseri 1273'de *De statu Sarracenorum*'a dönüştürüp kendi adını eserin girişine yerleştirmiştir.⁶⁸ Fakat Engels, bu görüşlerini kitapta aynı oranda ileri sürmemektedir. O, tezinde bu iki kitap arasındaki münasebete geniş yer vermekte ve her iki eserin daha önceki bir kaynağa dayanmış olabileceği gibi, *Notitia*'nın *De statu*'ya veya *De statu*'nun *Notitia*'ya dayanmış olabileceği ihtimallerini ele almaktadır.⁶⁹ Engels'e göre *De statu Sarracenorum* bizzat William tarafından yazılmamıştır.⁷⁰ Bu iki eserin muhtevalarındaki müştereklik açısından her ikisinin diğer bir kaynaktan istifade edilerek yazılmış olabileceği veya *Notitia* ve *De statu*'nun birbirinden faydalanılarak yazılmış olabileceği ihtimali söz konusudur.⁷¹

Engels, William'ın *Notitia de Machometo*'yu yazdığını, diğer bir yazarın ise *Notitia* veya bilinmeyen diğer bir esere dayanarak *De statu Sarracenorum*'u yazdığına dair üç delil ileri sürmektedir. *Notitia* ve *De statu*'da birbirinden farklı bölümler vardır. Bilhassa Kur'an'dan yapılan tercüme ve bunların cümle yapıları farklıdır. İkinci delil ise *Notitia* ve *De statu* yazarları İslâm hakkında birbirinden farklı görüşlere sahiptir. *Notitia* yazarı İslâm'a sert eleştiriler yöneltirken *De statu* yazarı İslâm ile Hıristiyanlık arasında benzerlikler görmekte ve bunu vurgulamaktadır. Üçüncüsü ise William *Notitia*'nın girişinde dinî kimliğini belirtmezken *De*

⁶⁸ Engels, "Wilhelm von Tripolis", 88-89. Ayrıca bkz. Tischler, "Lex Mahometi", 561-562. *De statu Sarracenorum*'un Akka'da değil, İtalya'da yazılmış olabileceğine dair bir değerlendirme için bkz. Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 66; O'Meara, "The Theology and Times of William of Tripoli", 92.

⁶⁹ Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 52-74.

⁷⁰ Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 71; Raeder, *Antworten auf den Islam*, 61.

⁷¹ Bu hususta geniş bilgi için bkz. Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 52-61.

statu'nun girişinde dinî kimliğini ifade etmektedir. Thomas O'Meara gibi bazıları ise Engels'in tespitlerini ikna edici bulmamaktadır.⁷²

Tischler ise *De statu Sarracenorum* adlı eserin İslâm'ı yeniden ele aldığını ve bunun 1271 yılında Lüttich başdiyakozu Thealdo Visconti'nin görevlendirmesiyle Akka'da aceleyle yazılan ve İslâm'ın kaynağı, tarihi ve Hıristiyanlıkla ilişkisi hakkında bilgi vermeyi hedefleyen *Notitia de Machometo* üzerinde düzeltme ve genişletme mahiyetinde olduğunu söylemektedir.⁷³ Ona göre adı bilinmeyen bir yazar daha sonra bu eser üzerinde düzeltmelerde bulundu ve onu muhtemelen İslâm'ın o zamanki durumu hakkında bir araştırma olarak 2. Lyon Konsili'ne bilirkişi raporu olarak 1273 yılına kadar tamamladı. Buna göre Batı'da, muhtemelen İtalya'da yapılmış bir düzeltmeden söz edilebilir.⁷⁴

Pearson ise, her iki eserin yazarının William olduğunu kabul etmektedir. O ayrıca, William'ın İslâm'a hem sempati ile hem düşmanca baktığını, bir zaman Müslüman âlimleri Hıristiyanlığa geçişin önünde engel görürken, diğer bir zaman ise İslâm'a saygı duyduğunu ve cahil Müslümanların dindarlığını hayranlıkla kabul ettiğini, *Notitia*'da polemiklere girerken *De statu*'da Hıristiyanlıkla İslâm arasında benzerliklere vurgu yaptığını belirtmektedir. Pearson'a göre iki eser arasında çok fark yoktur ve aynı yazara aittir.⁷⁵

Tolan ise *Notitia*'yı William'a nispet ederken *De statu Sarracenorum*'u anonim olarak nitelendirmiştir.⁷⁶ Stephen Mossman Engels'e dayanarak *De statu*'nun daha sonra başka bir yazar tarafından muhtemelen İtalya'da yazıldığını ileri sürerken⁷⁷ Michelina Di Cesare, William'ın eserlerini aynı kitabın iki farklı baskısı gibi görmektedir.⁷⁸

Engels'e göre *De statu Sarracenorum*'da Müslümanların dinleri ve örf-âdetleri hakkında oldukça çok bilgi sunulmakta olup İslâm'ın

⁷² Bu husustaki tartışmalar hakkında geniş bilgi için bkz. Pearson, *The Islamic World and the Latin East*, 16-20; Raeder, *Antworten auf den Islam*, 61-62.

⁷³ Tischler, "Lex Mahometi", 561.

⁷⁴ Tischler, "Lex Mahometi", 562.

⁷⁵ Bkz. Pearson, *The Islamic World and the Latin East*, 24-25.

⁷⁶ Tolan, *Saracens*, 203, 204.

⁷⁷ Mossman, "The Western Understanding of Islamic Theology", 194.

⁷⁸ Cesare, *The Pseudo-Historical Image of the Prophet Muhammad*, 349.

muhtelif yönlerinin tanıtılmasında objektif olunmaya gayret gösterilmiştir. William böylece kendisinden önceki ve çağdaşı çoğu yazardan bariz bir şekilde ayrılmaktadır. Ayrıca bu eserde Hz. Ömer ve William zamanında Haçlı devletlerinin büyük düşmanı olan sultan I. Baybars tarafsızca tanıtılmıştır.⁷⁹

Mossman, *De statu*'nun polemik unsuru bazı bölümleriyle birlikte yazarın doğrudan gözlemlerinin getirdiği avantajla İslâm hakkında objektif unsurlar taşıdığını, bununla birlikte Kur'an'da bazı yerleri yanlış anladığını, Engels'in bunu onun Arapça bilgisinin yeterli olmadığına bağladığını belirtir. Mossman, özellikle onun her iki eserinde Kur'an ve İslâm dininin pratikleri hakkındaki bilgisinin gözlem sebebiyle mükemmel olduğunu belirtir.⁸⁰

2.4. William'ın İki Eserinin Bazı Müşterek ve Farklı Yönleri

Notitia ile *De statu* adlı eserlerin müşterek ve farklı olduğu hususlar bulunmaktadır. Her iki eser birbirine çok benzeyen bir prolog (önsöz) ile başlamakta, her ikisi de “*Liittich Kilisesi başdiyakozu ve Kutsal beldede hacı olan Thealdus'a*” ithaf edilmektedir. Devamla başdiyakoz Thealdus'un Sarazenlerin Hıristiyanlık inancı hakkında ne düşündüğünü ve bu hususta onların kitaplarında mevcut olanları bilme isteğini yerine getirmek için yukarıda ifade edildiği üzere üç konunun⁸¹ aydınlığa kavuşturulmaya çalışıldığı belirtilmektedir.⁸² Yine her iki eser, birbiriyle neredeyse tamamen örtüşen Hz. Muhammed'in hayatına dair bilgilerle başlamaktadır. *Noticia*'da Hz. Peygamber'in vefatından sonra İslâm'ın hızlıca yayılmasına dair oldukça kısa bilgi bulunmaktadır. Suriye, Mısır ve

⁷⁹ Engels, “Wilhelm von Tripolis”, 81. Engels, onun iyi derecede Kur'an bilgisi yanında Müslümanların, idareleri altındaki Hıristiyanlara muameleleri, hilafet kurumu ve Hz. Peygamber'in hayatı hakkındaki bazı detay bilgilerinden söz etmektedir (A.y. Dipnot: 19). Ayrıca bkz. Bkz. Munro, “The Western Attitude Toward Islam”, 342.

⁸⁰ Mossman, “The Western Understanding of Islamic Theology”, 195. Ayrıca bkz. Pearson, *The Islamic World and the Latin East*, 25.

⁸¹ Bunları kısaca Hz. Muhammed'in kimliği, Kur'an'ın teşekkülü ve İslâm'ın Hıristiyanlıktan neler aldığı şeklinde özetlemek mümkündür.

⁸² Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 195; a.mlf., *De statu Sarracenorum*, 267; Raeder, *Antworten auf den Islam*, 60, 62.

Mezopotamya'daki İslâm fetihlerine yer verilirken, Filistin, Kudüs ve Hıristiyanlarca kutsal kabul edilen diğer şehirlerin fetihlerine bir tek cümle ile bile değinilmemektedir. William'ın her iki eserinde müşterek olan en önemli konu Hz. Peygamber'in hayatı, Kur'an'ın teşekkülü ve Kur'an'dan yapılan tercümelerdir.

De statu'da Hz. Peygamber'in vefatı ve İslâm fetihleri genişçe ele alınmıştır. Her iki eserde müşterek olan bazı konuların uzunlukları birbirinden farklı olabilmektedir. Bazen de konular takdim-tehir şeklinde ele alınmaktadır.⁸³

İki eser arasındaki önemli farklardan biri *De statu*'da Müslümanların Hıristiyanlığa çok yakın oldukları, kısa süre içinde Hıristiyan olacakları ve dinlerinden hoşnut olmadıkları ileri sürülürken, *Noticia*'da Müslümanların misyonerliğe itirazlarına ve Hıristiyanlığa eleştiriler yönelttiklerine yer verilmiştir.⁸⁴

Yazar, *Noticia*'da Batı Hıristiyan kaynaklarında ayrıntılı olarak pek rastlanmayan bazı konulara yer vermiştir. Mesela İslâm'da kadılık müessesesi⁸⁵ ve Cuma namazı⁸⁶ oldukça geniş ele alınmıştır.⁸⁷ William'ın eserleri, misyonerlik ağırlıklı olsa ve polemik türü bir özelliği arz etse de mezkûr hususlarda olduğu gibi, İslâm'ı tanıtıcı özellik taşımaktadır. İki eser arasındaki bir farklılık olarak *Notitia*'da konular çok dağınık ve insicamlı değildir. Bir konu ele alınırken ilgisiz hususlar da zikredilmektedir. *De statu* ise daha homojen ve tertiplidir.⁸⁸

⁸³ William'ın iki eserinin muhteva karşılaştırması hakkında geniş bilgi için bkz. Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 45-52.

⁸⁴ Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 48-49.

⁸⁵ Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 254-255 (14. Konu).

⁸⁶ Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 256-261 (15. Konu).

⁸⁷ Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 50. Namaz, oruç ve hac gibi ibadetler hakkında William'la yakın bir tarihte yaşamış olan Paulinus Venetus (1270-1344) da Hz. Peygamber hakkında bilgi verdiği *Satyrica Historia* adlı tarih kitabında geniş yer vermiştir. Bkz. Michelina Di Cesare, "New Sources for the Legend of Muhammad in the West", *East and West* 58 (2008), 17-24. Onun Hz. Peygamber hakkındaki anlattıkları William'la örtüşmemektedir.

⁸⁸ Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 50-52.

İki eser arasındaki en önemli fark ise İslâmî fetihleri ele aldığı kısımlarla çağdaş-güncel olaylar hakkındaki anlattıklarıdır. Bu iki husus *De statu Sarracenorum*'da oldukça geniş ele alınmıştır.⁸⁹

William'ın eserleri, 12 ve 13. asırlarda kaleme alınan Batı Latin kaynaklarına göre farklılıklar göstermektedir. Latin kaynakları Hz. Muhammed'i daha çok "sahte peygamber" ve "yalancı" olarak nitelendirirken, William, onu Hıristiyan Bahîra'dan güzel şeyler öğrenen fakat takipçilerinden etkilenen biri olarak tanıtır. Yani Peygamber iyi, arkadaşları kötüdür.⁹⁰ Ona göre Bahîra ölünceye kadar Hz. Muhammed iyi bir Hıristiyandı.

2.5. William of Tripoli'nin Kaynakları

William'ın her iki eserinde açıkça belirttiği çok az kaynak mevcuttur. Kur'an ve muhtemelen William of Tyrus (ö. 1186) vasıtasıyla edindiği Euty chius'un (ö. 940) Kronolojisi (Annalen)⁹¹ onun kaynaklarının başında gelmektedir. Onun, isim zikretmeden bunlardan başka bazı kaynaklara dayandığı anlaşılmaktadır. O, Bahîra hâdisesi, Hz. Peygamber'in hayatı, Müslümanların İskenderiye'yi fethi, Akdeniz çevresine Müslümanların seferleri ve gelecekte İslâm'ın sona ereceğine dair gayb haberleri gibi hususları başka kaynaklardan almış olabilir.⁹² William'ın hangi Arapça kaynaklara dayandığını tam tespit etmek mümkün değildir.⁹³ Onun sözlü kaynaklarıyla birlikte yazılı bazı materyallerin bulunması muhtemeldir.⁹⁴

William'ın sözlü kaynaklarının çokluğu ihtimal dahilinde gözükmektedir. O, "Sarazenlerin âlimleri şöyle diyorlar" diyerek nakilde

⁸⁹ Geniş bilgi için bkz. Pearson, *The Islamic World and the Latin East*, 11-12.

⁹⁰ Bu husustaki değerlendirmeler için bkz. Pearson, *The Islamic World and the Latin East*, 12-13.

⁹¹ William'ın önemli kaynağı olarak görülen Euty chius'un (Said b. Bitrîk) Kronolojisi ile örtüştüğü ve ayrıldığı yerler hakkında bkz. Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 89-99. Engels, onun Arapça'sının iyi olmadığını, Annales'in Latince bir tercümesini kullanmış olabileceğini belirtmektedir. Bkz. Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 96.

⁹² Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 75.

⁹³ Pearson, *The Islamic World and the Latin East*, 33.

⁹⁴ Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 83-84.

bulunmaktadır.⁹⁵ Onun bu şekildeki nakilleri yazılı eslere de dayanabilir. William, sadece bir yerde Kur'an tefsirlerine atıfta bulunur ve burada bir şahıs ve eser ismi zikretmeden "müfessirler diyorlar ki" diyerek Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediğini, İsa'ya benzeyen birinin öldürüldüğünü aktarır.⁹⁶ Onun bu bilgiyi sözlü kaynaklardan aktarması da mümkündür.

2.6. William of Tripoli'nin Eserlerinde Arapça İfadeler

William, eserlerinde bazı Arapça kelime ve kavramlara yer vermektedir. Mesela Kur'an için Arapça "Alcoran-el-Kur'an" veya "Forcan-Furkân" denildiğini belirttiği gibi⁹⁷, Müslümanların halifelerine de "inanınların hâkimi-emîri" anlamında "Emir Elmau menin" (emîru'l-mü'minîn) dediklerini söylemektedir.⁹⁸ Yine Kur'an'dan bahsederken, Kur'an'ın Müslümanlara "Meslemin" (Müslimûn) dediğini ve bunun Latince "Sarazenen-Müslümanlar" demek olduğunu ifade eder.⁹⁹

William, bir yerde kutsal kitapları da Arapça olarak zikretmektedir. O, Müslümana hitaben "*Senin kitabın Kur'an'ın sana öğrettiğine göre dört ilâhî kitap vardır dedin: Thora (Tevrat), Elebebor (eş-Zebûr), Elembia (el-Enbiyâ), Elengil (el-İncîl)*" sözlerini nakletmektedir.¹⁰⁰ William, Müslümanlara göre beş kutsal kitaptan söz etmektedir. Onun "suhuf" olarak isimlendirilen ilâhî kitaplar için "Enbiyâ" ifadesini kullanmasının kaynağı belirlenememiştir.

William, kelime-i tevhidin de Arapça'sını zikretmektedir. O, bir kişi Müslüman olurken "La eleh ella Alla, Mahomad rosol Alla" dediğini söylemekte ve bunun anlamını vermekte, kelime-i tevhidi Hıristiyanlıktaki vaftiz esnasında söylenen "Baba, oğul ve Rûhulkudüs

⁹⁵ Örnek olarak bkz. Wilhelm von Tripolis, *De Statu Sarracenorum*, 339.

⁹⁶ Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 234. Ayrıca bkz. Mossman, "The Western Understanding of Islamic Theology", 195.

⁹⁷ Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 194-195.

⁹⁸ *Wilhelm von Tripolis, Notitia de Machometi*, 207-208. William başka bir yerde ise bu kelimeyi "Emie Elmaumenin" şeklinde telaffuz eder ve "inanınların imparatoru" olarak açıklar (*Notitia de Machometi*, 248-249). Onun 13. Bölümünün adı "Sarazenlerin Hükümdarı/Hâkimi" adını taşımaktadır. Diğer bir yerde ise aynı kelime "Emit el Maumenin" şeklinde kayıtlıdır (*De statu Sarracenorum*, 300-301). Bu farklılıklar müstensihlerden de kaynaklanabilir.

⁹⁹ Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometi*, 217.

¹⁰⁰ Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 238-239.

adına” ifadesiyle kıyaslamaktadır. O, bunu kabul etmeyenlerin öldürüldüğünü de iddia etmektedir. Yine sadece Yahudilerin değil, birçok Hıristiyanın yanılarak (!) Müslüman olduğunu söylemektedir.¹⁰¹ O, bu ifadeyi diğer eserinde ise “La Ellech ella Alla, Machomet resol Alla” şeklinde kaydetmiştir.¹⁰²

William’ın Arapça vaaz ettiğini, Kur’an’ı Arapça okuduğunu ve Kur’an tefsirlerinden haberdar olduğunu ileri sürenler olmakla birlikte¹⁰³ Engels onun Arapça bilgisinin iyi olmadığını, tercümeleri başka kaynaklardan aktardığını ve çok miktarda sözlü nakillerde bulunduğunu ifade etmektedir. Ona göre, eğer William Kur’an tefsirlerini ve hadis gibi diğer İslâm kaynaklarını biliyor olsaydı, bu eserlerden nakillerde bulunurdu.¹⁰⁴ Onun, Avrupalı okuyucuyu dikkate alarak eserlerin adlarını belirtmemesi de muhtemeldir.

3. William of Tripoli’nin İslâm ve Müslümanlar Hakkındaki Bazı Görüşleri

William’ın İslâm, Kur’an ve Hz. Peygamber hakkında diğer misyoner veya İslâm’a reddiye yazan teolog ya da tarihçilerin görüşlerinden ayrıldığı bazı hususlar bulunmaktadır. O, görüşlerini daha çok Hıristiyanlık kaynaklarıyla birlikte İslâm kaynaklarına, Kur’an’a ve hatta erken dönemlerde oldukça az sayıdaki Hıristiyan teolog veya misyonerin uygulamalarının aksine, hadislere dayandırmıştır. William, bir Avrupalı gözüyle İslâm’ı Müslümanlar arasında gözlemleyen biridir. Onun bu farklı özelliği, ileride teşekkül edecek oryantalistik İslâm araştırmalarına katkısı açısından dikkate alınması gereken bir husustur. Aşağıda William’ın İslâm ve Müslümanlar hakkındaki bazı görüşlerini kısaca ele alacağız.

¹⁰¹ Wilhelm von Tripolis, *De Statu Sarracenorum*, 287.

¹⁰² Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 204. Engels, kelime-i tevhidle vaftiz esnasında söylenilen ifadeyi birbirine benzeten tek kişinin William olduğunu vurgular (Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 410, Nr. 229).

¹⁰³ Bkz. Altaner, *Die Dominikanermisssionen*, 236; O’Meara, “The Theology and Times of William of Tripoli”, 83.

¹⁰⁴ Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 84-89.

3.1. İslâm Hıristiyanlığa Yakın Bir Dindir

Yazarın önemli düşüncelerinden biri, İslâm'ı Hıristiyanlığa yakın görmesidir. Onun bu kanaati, diğer bazı görüşlerinin de temelini oluşturmaktadır. O, Müslümanların Hıristiyanlığa çok yakın olduklarını ispat etmek için bir bölüm ayırmıştır.¹⁰⁵ William, Kur'an'da Hıristiyanlığa ait unsurların bulunduğu iddiasına ayrıntılı olarak yer vermiştir. O, *De statu Sarracenorum*'da İslâm ile Hıristiyanlığın az-çok örtüştüğünü söylemektedir. William, Kur'an ve hadislerden Hz. Peygamber'in Hz. İsa ve Hz. Meryem'e saygı duyduğunu gösteren metinleri seçmektedir. O, bunlardan hareketle Müslümanların Hıristiyanlık inancından çok uzak olmadıkları sonucuna ulaşmaktadır. Yaklaşık aynı dönemde yaşamış ve Haçlı devletlerinde bulunmuş olan Burchard von Monte Sion (ö. 1285 sonrası) da benzer görüşlere sahiptir.¹⁰⁶

Polemik türü eserlerde genelde olduğu üzere William; Hz. İsa, Hz. Meryem ve Hıristiyanlık hakkında olduğunu belirttiği çok sayıda âyet zikretmektedir.¹⁰⁷ O, bunları İslâm'ın Hıristiyanlığa yakınlığına delil olarak kaydetmekte, her iki inancın birlikteliğinin altını çizmekte ve Sarazenlerin teslis ve inkarnasyon inancını kabul edebileceklerine inanmaktadır. O, Müslümanların basit vaazla, güç kullanmaksızın veya polemik içeren tartışmalar olmaksızın din değiştirebileceklerini iddia etmektedir.¹⁰⁸

Yazarın muhtelif başlıklar altında yer verdiği konulardan biri de Müslümanların Hz. İsa ve Hıristiyanlık hakkındaki görüşleridir. William, "İlâhî Teslis (53. Konu)" bölümünde geniş bir şekilde Müslümanların teslis ve Hz. İsa'nın Allah'ın kelimesi olduğunu nasıl anladıklarını ve Allah'ın sıfatlarını nasıl yorumladıklarını ele almaktadır. "Tanrı'nın İnsana Dönüşmesinin Esrarı"nda (54. konu) ise Allah'ın, kâinatı "Kelime"siyle yarattığını ele almış ve "*Sarazenler için şu dinî metin önemlidir*" diyerek "*İbrahim Allah'ın halilidir. Mûsâ Allah'ın kendisiyle konuştuğu kişi, Meryem oğlu*

¹⁰⁵ *De statu Sarracenorum*, "Sarazenlerin âlimlerinin ve hakîmlerinin Hıristiyanlık inancına yakın olduklarının ispatı" (48. Konu).

¹⁰⁶ Prutz, *Kulturgeschichte der Kreuzzüge*, 26. Burchard, Müslümanları ve Doğu Hıristiyanlarını bazı özellikleri sebebiyle takdir ederken Latinleri/Avrupalıları kötülemektedir. Bkz. Tolán, *Saracens*, 209.

¹⁰⁷ Wilhelm von Tripolis, *De statu Sarracenorum*, 340-354 (27-43. Konular).

¹⁰⁸ Engels, "Wilhelm von Tripolis", 84 (Bilhassa 48-55. Konular).

İsâ Allah'ın kelimesi ve rubudur, Muhammed ise Allah'ın müjdecisidir"¹⁰⁹ rivayetini aktarmaktadır. O, bu dördü arasında Allah'ın kelimesi olan Hz. İsâ'nın en büyük olduğunu ileri sürmektedir.

William, "Hıristiyanlık İnancı" adlı son bölümde (55. Konu) ise Müslümanların, Hıristiyanlığı memnuniyetle karşıladıklarını ileri sürmekte, onların felsefi deliller veya silah gücü olmaksızın basit vaazlarla "saf koyunlar gibi Hıristiyanlığa koştuklarını ve Tanrı'nın koyun ahırına girdiklerini" ileri sürmekte ve eserini "Bu, Allah'ın kudretiyle binden fazla Sarazeni vaftiz eden kişi tarafından söylendi ve yazıldı. Sonsuza kadar Tanrı'ya hamd olsun. Amin" diyerek tamamlamaktadır.¹¹⁰

3.2. İslâm Dini Çok Yakında Ortadan Kalkacaktır

William'ın Müslümanlara karşı iyimser misyonerliğinin iki sebebi vardır: Bunlardan birisi Kur'an'da Hz. İsâ ve Hz. Meryem gibi şahıslar hakkındaki âyetlerden dolayı Hıristiyanlıkla, İslâm'ın birbirine yakınlığı ve bu sebeple Müslümanların Hıristiyanlığa meyilli olduğu, diğeri ise William'ın yakın bir zamanda İslâm'ın sona ereceğine dair istikbalden haber veren bazı İslâm kaynaklarında yer alan gaybî haberler hakkındaki yorumudur. William'a göre Müslümanların topyekün Hıristiyanlığa geçmeleri yakındır. Bu sebeple güç kullanmak gereksizdir.¹¹¹ Bununla birlikte onun Müslüman olan Hıristiyanlar hakkında bilgi vermediğini belirtmeliyiz. Ancak o, İslâm'ın hızlı bir şekilde yayılışını ifade ederken çok sayıda Hıristiyan ve Yahudinin öldürülme korkusuyla kelime-i şehadetini söyleyip Müslüman olduklarını belirtir.¹¹²

Kısa süre sonra İslâm'ın sona ereceği, William'ın önemli görüşlerinden biridir. Onun *De statu Sarracenorum*'daki 23. Konusu "Müslümanların Sonu" adını taşımaktadır. O, buna Müslümanlardan kimsenin itirazı olmadığını, bu konunun herkes için kesin bir bilgi ve

¹⁰⁹ Wilhelm von Tripolis, *De statu Sarracenorum*, 367-369.

¹¹⁰ Wilhelm von Tripolis, *De statu Sarracenorum*, 371. Onun savaş ortamında ve toplumsal hareketliliğin yoğun olduğu bir zamanda Akka'da bulunduğunu belirtmeliyiz. Bazı kimselerin canını kurtarmak için böyle bir davranışta bulunmaları mümkündür.

¹¹¹ Engels, "Wilhelm von Tripolis", 81.

¹¹² Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 205.

inanç olduğunu ve bunu Hz. Muhammed'in belirttiğini söylemektedir. O, bu görüşünü âyetlere ve bazı tasarruflarda bulunduğu rivayetlere dayandırmaktadır. Yazarın bu husustaki görüşlerini aynen zikretmek istiyoruz:

“Müslümanların dinî metinlerinden biri şöyledir: Müslümanların dini Muhammed'in kılıcıyla yükseldi, Allah'a ait olan kılıçla yıkılacaktır. Bu, yaklaşık olarak şu anlama gelmektedir: İslâm kılıçla başladı, kılıçla bitecek. Aynı şekilde diğer bir metin şöyle demektedir: Yahudiler kendi makam ve mevkillerine sahiptirler ve yok oldular. Onlar gibi Müslümanların varlığı ve devleti de yok olacaktır. Fakat Hristiyanların varlığı ve dinleri Hz. İsa şu an yaşadığı Gökten tekrar ininceye kadar ve her şeyi dosdoğru olarak düzeltinceye ve deccali öldürünceye kadar devam edecek.

Yine diğer bir metin daha vardır ve bu Kur'an'da (Rûm, 30/2-3) yazılıdır: Romalılar mağlub oldular -yani Latinler; bazıları bundan, yukarıda (10. Bölümde) söylenildiği gibi Kayser Herakleios (610-647) zamanındaki Kutsal beldeyi/Kudüs'ü (614'de Sâsânî İranlılara) kaybeden Rumları (yani Bizans'ı) alıyorlar- fakat mağlub olanlar tekrar galip gelecekler ve (627'de İranlılara galib gelmek suretiyle) muzaffer olacaklar. Yine kimsenin yalanlamadığı bir metin daha vardır ve burada şöyle denilir: Eğer Hz. Muhammed'in soyu ve silsilesinin kökü Bağdat halifeleri olarak isimlendirilen, onun devamlı saygı gösterilen Ehl-i beyt'i sona ererse, bundan sonra Müslümanların dini ve halkı da yok olacaklardır. Fakat Ehl-i beyt'i (Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın soyundan gelen Bağdat Abbâsî halifeleri) Hülâgû adındaki Moğol hükümdarı Miladî 1254 (doğrusu 1258) yılında, (11. Bölümde) bildirildiği gibi, Bağdat'ı alıp onun halifesini öldürünce tamamen yok oldu. Bu yüzden Müslümanlar onların sonu kapının önünde duruyor ve çok yakındır diyorlar.

Yine diğer bir yazı daha vardır (ve bu der ki): Hebbas (Abbas) adıyla Bağdat'ta ilk halife olanın soyundan, sadece 42 halife gelecek. Bu sayı Hülâgû'nun 43. halifeyi öldürmesinden önce tamamlandı.

Aynı şekilde yukarıda söylenenleri tasdik eden diğer bir delil de şudur: Müslümanların devleti ve hâkimiyeti Arapların elinden Türklerin eline geçeceği ve şimdi Müslümanların ülkeyi Hristiyan Rumların elinden fethetmiş olan Arapların soyundan gelen gerçek bir sultanın olmaması da bir önceki söylenenleri tasdik etmeye yarar. Onlar şimdi ve istikbalde Arapların soyundan gelecek bir halife beklemiyorlar. (Durum şimdi) Hz. Muhammed'in dediği gibi, halifelerin hâkimiyeti sona ererse, Arapların devleti de sona erecektir.”¹¹³

¹¹³ Wilhelm von Tripolis, *De statu Sarracenorum*, 331-335; Raeder, *Antworten auf den Islam*, 63-64 (Parantez içi açıklamalar Raeder'e aittir).

William İslâm'ın yakında sona ereceğine dair toplam sekiz gaybî haber zikretmektedir.¹¹⁴ O, *De statu*'da okuyucularını Müslümanların bizzat bildikleri gaybî haberler sebebiyle Hıristiyanlığa geçişlerinin hemen önünde bulduklarına ve bu sebeple güç kullanmanın ve yeni bir Haçlı seferinin gereksiz olduğuna ikna etmeye çalışmaktadır.¹¹⁵

Yazarın İslâm'ın hâkimiyetinin sona yaklaştığına dair ümidi, Moğolların her yönden hücumu geçmeleri ve İslâm dünyasını sarsmış olmaları ile iyice güçlenmiştir. Moğollar, 1258'de Abbâsîlerin başkenti olan Bağdat'ı talan ettiler ve halifeyi öldürdüler. Moğollar Nestûrîler tarafından Hıristiyanlık tesirine, ayrıca Batılı Fransisken ve Dominiken tarikatlarının etkilerine açık görünüyordu. Hıristiyan dünyada, Moğolların kalabalıklar halinde Hıristiyanlığa geçecekleri ve Batı ülkeleriyle birlik oluşturup İslâm dünyasını yok edecekleri ümidi doğmuştu. Fakat Moğollar Hıristiyanlığa geçmeyip 1300 yıllarında İslâm'a girdiler.¹¹⁶

Sarazenlerin dinlerinin yok olacağını William, bizzat Müslümanlar tarafından kullanılan delillerle ispat etmeye çalışmaktadır. İslâm'ın sonunun 13. yüzyılın sonunda olacağını önceden bildiren başka kehanetler de mevcuttur. Bunlardan biri Abdülmesîh el-Kindî'nin (3./9. yüzyıl) hesaplamalarına dayanmaktadır. O, İslâm'ın ömrünü 693 yıl olarak hesaplamıştır.¹¹⁷

İslâm'ın son bulacağına dair gaybî haberlerinin Hıristiyan Apokaliptiklerine dayandığı düşünülmektedir.¹¹⁸ 13. asır, Avrupa çapında, İslâm'ın yok olmasıyla ilgili kehanet ve tahminlerin yaygın olduğu bir dönemdi. Fransisken Roger Bacon, 1267'de Müslüman âlimleri tarafından İslâm'ın başlangıcından 693 yıl sonra sona ereceği ve bu nedenle 1300'den önce çökmek zorunda kalacağı hesaplamalarına

¹¹⁴ Engels, "Wilhelm von Tripolis", 83.

¹¹⁵ Engels, "Wilhelm von Tripolis", 86.

¹¹⁶ Raeder, *Antworten auf den Islam*, 60-61, 70.

¹¹⁷ Bkz. Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 432, Nr. 332.

¹¹⁸ Engels, *Wilhelm von Tripolis*, 82.

dayanırken, 1273'te *De statu Sarracenorum*'u yazmış olan William ise İslâm'ın sonunun yaklaştığını yazmaktaydı.¹¹⁹

William'ın İslâm'ın sona ereceğine dair düşüncelerinin kaynağı, Batı'da bazı papaların da inandığı ve Haçlı seferlerinin düzenlenmesinde motivasyon olarak kullanılan İslâm'ın 13. asrın sonuna varmadan ortadan kalkacağına dair kehanettir. Bunun için bilhassa 666 rakamı esas alınmış ve Hz. Peygamber'den sonra 666 yıl geçince İslâm'ın ortadan kalkacağına inanılmıştır. Bunun için 1240, 1266, 1267, 1287, 1288, 1294 gibi verilen bazı tarihler de söz konusudur.¹²⁰

William, Müslüman âlimler arasında Hıristiyanlığa yakın kimseler bulunduğunu iddia eder. *De statu Sarracenorum*'da 48 ve 49. Konular bu meseleye ayrılmıştır. O, burada Müslümanların Hıristiyanlığa meyillerini, İslâm'ın Yahudilik gibi sona ereceğini ve Hıristiyanlığın kıyamete kadar devam edeceğini iddia etmektedir. O, ayrıca Hz. Muhammed'in bir inanç ve ahlâkî prensipler öğretmediğini, inanç ve iyilik yapmaya sadece dünyada mükâfat vadettiğini ileri sürmektedir.¹²¹ Bu ifadeleriyle o, İslâm'ı bir din olarak nitelendirmemektedir. O, İslâm'ın inanç ve amel istememesi, emir ve yasak koymaması gibi iddialarını başka yerlerde de tekrarlamaktadır. Fakat devam eden üç bölümde Müslümanların inançları, temel kuralları ve öğretileri, inandıkları cennetin özellikleri gibi hususları ele almaktadır.

William'ın İslâm hakkındaki bazı değerlendirmelerinin sonraki dönemlerde benzerliklerini görmek mümkündür. Mesela Kıbrıs'tan 1321 yılında İbn Teymiyye'ye (ö. 728/1328) gönderilen ve Sayda Piskoposu Pavlus'a (1140-1180) nisbet edilen bir risâlede ve İbn Teymiyye'nin ona yazdığı *el-Cevâbü's-sabîh li-men beddele dîne'l-Mesîh* adlı eserde bunun bazı yansımaları görülmektedir.¹²²

¹¹⁹ Thomas, "Christian - Muslim Misunderstanding in the Fourteenth Century", 19. Ayrıca bkz. Tolan, *Saracens*, 203-204.

¹²⁰ Bu hususta geniş bilgi için bkz. Hannes Möhring, *Der Weltkaiser der Endzeit: Entstehung, Wandel und Wirkung einer tausendjährigen Weissagung*, (Stuttgart: Jan Thorbecke Verlag, 2000), 185-208.

¹²¹ Wilhelm von Tripolis, *De statu Sarracenorum*, 361-363.

¹²² Bkz. David Thomas, "Christian-Muslim Misunderstanding in the Fourteenth Century: The Correspondence between Christians in Cyprus and Muslims in Damascus", *Towards a Cultural History of the Mamluk Era*, Ed.: Mahmoud Haddad,

William'ın ve diğer bazı Hıristiyan apokaliptiklerinin 13. yüzyılda İslâm'ın sona ereceğine dair düşüncelerinin gerçekleşmemesi, Memlüklerin yükselişi ve Moğolların Hıristiyan olmaması, Haçlı devletlerinin ortadan kalkması ve Haçlı seferlerinin tam olarak amacını gerçekleştirememesi, Hıristiyanlık açısından yeni bir dönüm noktasıdır.¹²³ Ancak bu durum, İslâm'a karşı mücadelenin sonu olmamıştır. Osmanlı İmparatorluğunun sahneye çıkışı, Avrupa ile İslâm arasında yeni bir mücadele alanı oluşturmuştur.

3.3. Kur'an Hıristiyanlığın İslâm'dan Sonra Devam Edeceğini Bildirmiştir

William'ın iddiasına göre Kur'an, İslâm'dan sonra Hıristiyanlığın zaferinin gerçekleşeceğini bildirmektedir. Kur'an'ın, mağlubiyetten sonra Bizans-Pers savaşında Bizansın galip geleceğini söylemesi (Rûm, 30/2-3) William tarafından Hıristiyanlığın beklenen zaferi olarak yorumlanmıştır.¹²⁴ Burada, erken dönemlerden itibaren Kur'an ve hadislerin -bilhassa fiten ve Ehl-i kitap hakkındaki rivayetlerin- Doğu'da ve Batı'da gayr-i Müslimler tarafından yapılan yorumlarının müstakil çalışmalara konu olacak kadar çok olduğunu belirtmeliyiz.

3.4. Cennet Hakkında

Erken dönemlerden itibaren daha çok polemik amaçlı olmak üzere İslâm hakkında bilgi veren bütün şahıslar gibi William da İslâm'da cennet inancı hakkında değerlendirmede bulunmuştur. O, "Müslümanların Ümit Ettikleri Cennet Hakkında (52. Konu)" adlı

Arnim Heinemann, John L. Meloy, Souad Slim, (Würzburg: Ergon Verlag, 2010), 13-30. İbn Teymiyye'nin mezkûr eserinin muhtevası için bkz. Mehmet Aydın, "el-Cevâbü's-Sahîh", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7/428-429. Haçlı seferleri esnasında Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında yazılan mektuplara örnek olarak Kıbrıs'tan İbn Teymiyye ve İbn Ebî Tâlib ed-Dimeşkî'ye yazılan ve cevap verilen mektuplar hakkında geniş bilgi için bkz. Rifaat Ebied, David Thomas (Ed.), *Muslim-Christian Polemic During the Crusades: The Letter From the People of Cyprus and Ibn Abi Talib Al-Dimashqi's Response*, (Leiden-Boston: Brill, 2005). Mektuplar Arapça ve İngilizce tercümelemleri ile birlikte basılmıştır.

¹²³ Bu hususta geniş bilgi için bkz. Mossman, "The Western Understanding of Islamic Theology", 204-206.

¹²⁴ Raeder, *Antworten auf den Islam*, 71.

bölümde şöyle demektedir: “Müslümanlara ‘Ümit ettiğin cennet nasıl yaratıldı’ diye sorarsan şöyle derler: Orası büyük zevk yeridir. Orada herkes 99 güzel bâkireye/hûriye sahip olacak. Kişi, onlardan bergün faydalanacak ve onları daima bâkire ve özürsüz bulacak.” O, devamla bir talep işaretiyle ağaçların dallarının kişilerin ağzına arzu ettikleri meyveleri sunacağından, süt, bal, temiz şarap ve berrak su kaynaklarının aktığından, altın ve değerli taşlardan ev ve sarayların olduğundan ve herkese bunlardan ameline göre verileceğinden söz eder.¹²⁵

William, *Notitia*'da “Müslümanların Cenneti Hakkında” adlı 8. Konuda da cennet hakkında bilgi vermektedir. Onun burada zikrettiği hususlar büyük ölçüde Kur'an ve hadislerle dayanan bilgilerden ibarettir. O, burada cennette herkese 99 hûri verileceğinden söz etmekte, bunu bir savaş sonrası ganimetlerden Hz. Peygamber'e 99 câriye düştüğünü, her gece bunlardan biriyle tanıştığını ve bunu ümmetinin yararına yaptığını, Cebrail'in kendisine cennette Müslümanlardan her birinin 99 hûrisi olacağını vahyettiğini söylediğini iddia etmektedir.¹²⁶

3.5. İslâm'da Kadılık Müessesesi

William'ın geniş olarak yer verdiği diğer bir konu ise metropolit veya başpiskoposa benzettiği, “Ravi” ve “Elravi” olarak isimlendirdiği kâdilkudât müessesesidir. O, kadıların görevlerini ve muhakeme usûllerini geniş bir şekilde açıklamaktadır.¹²⁷ William, ayrıca Müslümanların camilerine ve orada nasıl namaz kıldıklarına oldukça geniş olarak yer vermiştir. Burada, camilerin kapısında bekçi olduğunu ve Müslüman olmayanların camiye girmek isterlerse öldürüldüğünü iddia etmekte, camilerin çok temiz olduğundan söz etmekte ve ezana vurgu yapmaktadır. O, namazda Müslümanların Mekke'ye döndüğünün de altını çizmekte ve Mekke'den üç günlük yol uzaklığında Hz. Muhammed'in kabrinin bulunduğunu iddia etmektedir.¹²⁸ Namazla ilgili verilen bilgiler diğer kaynaklarda genelde bu kadar ayrıntılı değildir.

¹²⁵ Wilhelm von Tripolis, *De statu Sarracenorum*, 365.

¹²⁶ Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 221.

¹²⁷ Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 254-255.

¹²⁸ Wilhelm von Tripolis, *Notitia de Machometo*, 257-259.

3.6. Bazı Hususlarda İslâm'a Hayranlığı

De statu Sarracenorum'da İslâm tarihine geniş yer veren William, Müslümanların Gazze şehrini nasıl fethettiklerini anlatırken komutanın adını Ömer b. el-As (Gomer Ebnelhas) olarak zikretmekte ve onun, askerlerine yaşlı insanları, genç erkek ve kızları öldürmemelerini, meyve ağaçlarını ve yetişkin ağaçları kesmemelerini ve evleri yıkmamalarını emrettiğini belirtmektedir. O, Filistin'in fethinden sonra Hz. Ebû Bekir'in vefat ettiğini, onun halifelik süresinin iki yıl, üç ay, yirmi gün sürdüğünü söylemektedir.¹²⁹ Onun hilafet süresini ayrıntılı vermesi bir kaynağa dayandığını göstermektedir.

William'ın dikkate değer bir nakli de Hz. Ömer'in Kudüs'ü fethettiğinde patrik Sophronius (ö. 638) ile aralarında geçen hâdiseler hakkındadır. Onun, "Rumların Elindeki Kudüs Nasıl Fethedildi (9. Konu)" başlığı altında söylediğine göre; Hz. Ömer Allah'a şükür için kendisine namaz kılabilceği bir yer göstermesini istemiş, Sophronius onu Kutsal Mezar Kilisesi (Diriliş Kilisesi)'ne götürmüş fakat Hz. Ömer burada namaz kılmak istememiş ve "*Bana başka bir yer göster*" demiştir. Patrik onu Kaiser Konstantin tarafından inşa edilen mabede götürmüş fakat Hz. Ömer "*Ben burada da namaz kılmam*" demiştir. Patrik onu Hıristiyanların mabedlerinin yanında uygun bir yere götürmüş ve Hz. Ömer orada namazını kılmıştır. Namazdan sonra ise Hz. Ömer Sophronius'a "*Biliyor musun, ben niçin sizin mabedlerinizde namaz kılmadım?*" sorusunu yöneltmiş, Patrik ise "*Efendim, (Ey) Mü'minlerin emîri! Sizin yaptıklarınızın hikmetini nereden bilebilirim*" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine Hz. Ömer şöyle demiştir: "*Eğer ben orada namaz kılsaydım, Hıristiyanlar o yerleri (ebedî olarak) kaybederlerdi ve oralar benim halkımın mabedleri olurdu. Ben bunun olmasını istemem. Ben, benim az önce namaz kıldığım yerde, -orada büyük bir insan topluluğu oluşmadan belki tek tek birbiri ardınca kalmaları dışında- Müslümanların namaz için toplanmalarını ve böylece Hıristiyanlara haksızlık yapmalarını önlemek istedim. Böylece ben, bu mukaddes şehre, sizin göstereceğiniz bir yere inşa edecekleri bir tek mabedin dışında, Müslümanların bir mabed yapmamalarının, yani cami inşa etmemelerinin güvencesini sunuyorum*" demiştir.¹³⁰ William devamla kendi zamanına kadar bu kurala

¹²⁹ Wilhelm von Tripolis, *De statu Sarracenorum*, 281-283.

¹³⁰ Wilhelm von Tripolis, *De statu Sarracenorum*, 289-291.

kesin bir şekilde riayet edildiğini ve Müslümanlar tarafından inşa edilen bir tek cami olmadığını belirtir ve Mescid-i Aksâ'nın camiye dönüştürülmesini saygıyla dile getirir.

3.7. William of Tripoli'nin Sultan Baybars ve İdaresi Hakkındaki Görüşleri

William, *De statu Sarracenorum*'un "Sultan Baybars'ın İyilikleri (20. Konu)" adlı bölümünde Memlük sultanı I. Baybars (1260-1277) hakkında medhiyelerde bulunmaktadır. Yazar onun içki ve fuhuş yasağını yüceltmekte, İslâm hukuku çerçevesinde iffetli aile hayatını vurgulamakta ve Hıristiyan vatandaşlarına karşı dostça ve yardımsever davranışını övmekte ve bilhassa Kur'an'ın emrettiği şekilde rahiplere tutumunu medhettirmektedir.¹³¹ William'ın Baybars hakkındaki değerlendirmeleri, onun İslâm toplumunu ve idarî yapısını da yakından takip ettiğini göstermektedir.

William'ın bu bölümde söylediklerine göre I. Baybars, içki ve fâhişelerden nefret etmektedir. Bu yüzden beş yıldan beri yasaklanmış olduğu için ülkede –gizli olanı hariç- içki ikramı ve genelev yoktur. Baybars'a, selefi olan sultanın içki ve fuhuştan vergi toplaması sebebiyle, beşbin paralı askerin geçiminin sağlandığı söylenildiğinde az sayıda ahlâklı adama sahip olmayı, çok sayıda işe yaramaz askere tercih edeceğini söylemiştir. Evliliği tavsiye eden Baybars'ın dört hanımı vardır ve dördüncüsü, sürekli yanında gezdirdiği, oldukça genç Antakyalı bir Hıristiyan kadındır. Vatandaşlarının huzur içinde ve adaletle yaşamalarını teşvik etmektedir. Bilhassa Sina Dağı'nda ve imparatorluğunun muhtelif bölgelerinde yaşayan Hıristiyanlara, özellikle rahiplere lütufkâr davranmaktadır. Onların hak ve hukukunu korumakta ve her türlü problemlerini çözmektedir. Onun çok yakınında bulunan bir dostu vardı ve o, Hıristiyan ve Yahudilerin takipçisi idi. Sultan bundan haberdar olunca bu kişi sultanın emriyle acımasız bir şekilde öldürüldü.¹³² William'ın sultandan ve Müslüman toplumdaki haberdar olduğu söylenebilir.

¹³¹ Raeder, *Antworten auf den Islam*, 70.

¹³² Wilhelm von Tripolis, *De statu Sarracenorum*, 327-329; Raeder, *Antworten auf den Islam*, 62-63.

Diğer taraftan I. Baybars'ın hem Moğollara hem de Haçlı ordusuna karşı büyük zaferleri, hatta Akka'ya yaptığı saldırılara rağmen¹³³ onun Baybars hakkında ayrıntılı bilgi vermesinin sebebinin araştırılması gerektiğini belirtmeliyiz.

3.8. Dokuz Kadınla Evlilik ve Kadının Konumu

William, İslâm'da sosyal hayat bağlamında ise evlilik ve boşanmayı merkeze oturtmakta ve başkalarının da zikrettiği şekilde çok evlilikten, hatta dokuz kadınla evlilikten ve basit bir şekilde boşanmaktan söz etmektedir. William "Müslümanların Hayat Düzeni veya İnançları Hakkında (51. Konu)" başlığı altında şöyle der: "*Eğer birisi Hz. Muhammed'in riayet edilmesini öğrettiği hayat düzeni ve ahlâkı hakkında bir şey öğrenmek isterse, şöyle derler: İki, üç, dört, hatta dokuz'a kadar eş ve cariye sahibi olabilirsiniz. Sağ elinin satın alabildiği kadar. Eğer bir kadın sizin gözüne batarsa, ona boşanma mektubunu ver, gitmesine izin ver...*"¹³⁴ İslâm'a yönelik eleştiri için yazılan bütün eserlerde çok evlilik konusuna yer verildiği mâlumdur.

SONUÇ

Batı'yla İslâm dünyası arasındaki ilişkiler tarih boyunca farklı özellikler göstermiştir. Haçlı seferleri bu ilişkinin en sert olduğu dönemlerden biridir. Haçlı seferleri devam ederken Avrupa'da İslâm'a karşı savaşla değil, misyonerlikle mücadele edilmesi görüşü hâkim olmuş ve bu maksatla 12. asırda Kur'an ve bazı İslâmî eserler Latince'ye tercüme edilmiştir. 12., 13. ve 14. asırlarda özellikle Fransiskan ve Dominiken tarikatlarına mensup bazı Batılı misyonerler İslâm coğrafyasına gelmişlerdir. Bunlardan biri olan William of Tripoli ise Doğu'da misyonerlik faaliyetlerinde bulunduğu gibi, Kur'an, Hz. Peygamber ve İslâm hakkında yazdığı iki eserle Ortaçağ boyunca ve sonraki asırlarda Avrupa'da İslâm hakkında olumsuz imajın oluşmasında etkili olmuştur.

¹³³ Memlük sultanı I. Baybars'ın Moğol ve Haçlılara karşı mücadelesi hakkında bkz. Kâzım Yaşar Koprıman, "Baybars I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: TDV Yayınları,1993), 5/221-223.

¹³⁴ Wilhelm von Tripolis, *De statu Sarracenorum*, 363-365; Raeder, *Antworten auf den Islam*, 67.

Özellikle Ortaçağ'da misyonerlik veya polemik-reddiye türü eser yazmış olan kişilerin büyük ölçüde İslâm dünyasına seyahatte buldukları ve bir kısmının iyi derecede Arapça bildiği dikkat çekmektedir. Bu gerçek, günümüzde misyonerlikle mücadele etmek veya oryantalistlerin İslâm'a yönelik gerçek dışı iddialarına cevap verme misyonu üstlenecek olan kişilerin, sahip olmaları gereken donanım açısından yapmaları gereken çok şey olduğunu göstermektedir.

William, İslâm'a karşı düşmanca bir tutum içinde olmasına rağmen Müslümanlara karşı daha ılımlı bir tavır içindedir. Bunun sebebi, onların yakında Hıristiyanlığa geçeceğine inancı ve Hıristiyanlığa ait bazı hususları kabul ettikleri ve dinlerinden hoşnut olmadıklarına dair kanaatidir. O, bu hususta Hıristiyanlık apokaliptik bilgileri ile fiten ve melâhim rivayetlerini de kendine göre yeniden yorumlamaya çalışmıştır.

William'ın yaşadığı 13. asırda Avrupa'luların ve Haçlı devletlerinin beklediği şekilde savaşla veya ikna yoluyla Müslümanların Hıristiyanlığa geçişi gerçekleşmedi. William'la birlikte bazılarının İslâm'ın sona ereceğine dair düşünceleri de sonuçsuz kaldı. Moğolların Hıristiyanlığa geçip birlikte kutsal bölgeyi ele geçirmeleri beklentisi de hayal olarak kaldı. Haçlı devletlerinin varlığı sona erdiği gibi asrın sonunda Osmanlı devleti kuruldu ve Balkanlardan Avrupa'ya doğru genişlemesi devam etti.

William, eserlerinde Hz. Peygamber'in kimliği, soyu ve ortaya çıktığı zaman, Bahîra ile karşılaşması, başarısı ve güçlenmesi, Hz. Peygamber'in ölümü, İskenderiye, Mısır ve Gazze'nin fethi, Müslümanların güçlenmesi ve Hıristiyanların zayıflaması, Bizans'ın elindeki Kudüs'ün fethi, İran ve Mezopotamya'nın fethi, halifelerin sayısı, Afrika'da Berberîlerin Müslüman olmaları, Avrupa'ya ve Endülüs'e geçişleri, Avrupa'da ilerleyişleri, Sultan Baybars'ın başarıları ve takdire şâyan özellikleri, İslâm'ın sonu, Kur'an'ın teşekkülü ve muhtevası, Tevrat ve İncil'den sonra Kur'an'ın indirilişi hakkında Müslümanların düşünceleri, Hz. Âsâ, Meryem ve Hıristiyanlar hakkında Kur'an'da yer alan âyetler, Müslümanların Hıristiyanlığa yakınlıkları, İslâm dininin özellikleri, cennet inancı, teslis ve Tanrı'nın bedenlenmesi (inkarnasyon) gibi konulara yer vermiştir.

William, Batı'da İslâm'a dair Latince eserlerin oldukça az olduğu bir dönemde eserlerini yazmıştır. Onun eserleri birçok yanlış bilgiye rağmen İslâm ve Hz. Peygamber hakkında Batı'da ilk defa haberdar

olunan bazı doğru bilgiler de ihtiva etmektedir. Onun Hz. Ömer ve I. Baybars hakkındaki takdirkâr ifadeleri kayda değer özelliğindedir.

Batı'da 12. asırdan itibaren bilhassa misyonerlik için İslâm'ın doğru bir şekilde tanınması hedeflenmesine rağmen, William'ın eserlerinde de görüldüğü üzere hayal mahsûlü birçok bilgi kaynaklarda yer almaya devam etmiştir. Bu tablo ancak Rönesans ve Aydınlanma ile değişmeye başlamış fakat düşmanca tavır, günümüzde bile maalesef tamamen sona ermemiştir.

KAYNAKÇA

- Altaner, Berthold. *Die Dominikanermisionen des 13. Jahrhunderts. Forschungen zur Geschichte der kirchlichen Unionen und der Mohammedaner- und Heidenmission des Mittelalters.* Habelschwerdt: Frakes Buchhandlung, 1924.
- Antes, Peter. "Christliche Antworten auf den Islam". *Fremde Welt Islam: Einblicke in eine Weltreligion.* Anton Schall (Hrsg.), Frankfurt am Main: Matthias-Grünwald-Verlag, 1982, 54-85.
- Aydın, Mehmet. "el-Cevâbü's-Sahîh". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 7/428-429, İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Cesare, Michelina Di. *The Pseudo-Historical Image of the Prophet Muhammad in Medieval Latin Literature: A Repertory.* Berlin: De Gruyter, 2012.
- Cesare, Michelina Di. "New Sources for the Legend of Muhammad in the West", *East and West* 58 (2008), 9-31.
- Çap, Sabri. *Goldziber Öncesi Oryantalizm ve Hadis.* Ankara: İlahiyat Yayınları, 2019.
- Dawczyk, Maciej (Łódź). "The Image of Muhammad in Riccoldo da Monte di Croce's *Contra legem Sarracenorum*". *Studia Ceranea* 9 (2019), 391–405.
- Demirkent, Işın. "Haçlılar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 14/525-546, İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Ebied, Rifat Y. -Thomas, David. *Muslim-Christian Polemic during the Crusades: the Letter from the People of Cyprus and Ibn Abi Talib al-Dimashqi's Response.* Leiden-Boston: Brill, 2005.
- Engels, Peter. "Wilhelm von Tripolis: De Statu Sarracenorum, Bemerkungen zu einem Neuen Textfund". *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft.* Supplement VIII: XXIV. Deutscher Orientalistentag (1988): 77-89.
- Engels, Peter. *Wilhelm von Tripolis Tractatus de statu Sarracenorum et de Mahomete pseudopropheta et eorum lege et fide; Notitia de Machometo De statu Sarracenorum. Kommentierte lateinisch-deutsche Textausgabe.* Würzburg- Echter: Altenberge- Oros Verlag, 1992.
- Hagemann, Ludwig. *Christentum contra Islam: eine Geschichte gescheiterter Beziehungen.* Darmstadt: Primus Verlag, 1999.

- Kopruman, Kâzım Yaşar. "Baybars I". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 5/221-223, İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Klueting, Edeltraud. "Quis fuerit Machometus? Mohammed im lateinischen Mittelalter (11.-13. Jahrhundert)". *Archiv für Kulturgeschichte* 90 (2008): 283-306.
- Lexutt, Athina, Detlef Metz (Hrsg.). *Christentum - Islam Ein Quellenkompendium (8.-21. Jh.)*. Köln- Weimar- Wien: Böhlau Verlag, 2009.
- Mossman, Stephen. "The Western Understanding of Islamic Theology in the Later Middle Ages. Mendicant Responses to Islam from Riccoldo da Monte di Croce to Marquard von Lindau". *Recherches de Théologie et Philosophie Médiévales* 74 (2007), 169-224.
- Möhring, Hannes. *Der Weltkaiser der Endzeit: Entstehung, Wandel und Wirkung einer tausendjährigen Weissagung*. Stuttgart: Jan Thorbecke Verlag, 2000.
- Munro, Dana Carleton. "The Western Attitude Toward Islam During the Period of the Crusades". *Speculum A Journal of Mediaeval Studies* 6/3 (July, 1931), 329-343.
- O'Meara, Thomas Franklin. "The Theology and Times of William of Tripoli OP. A Different View of Islam". *Theological Studies* 69 (2008), 80-98.
- Pearson, Jeremy Daniel. *The Islamic World and the Latin East: William of Tripoli and his Syrian Context*, PhD diss., University of Tennessee, Knoxville (ABD): 2018.
- Prutz, Hans. *Kulturgeschichte der Kreuzzüge*. Berlin: Königliche Hofbuchhandlung, 1883.
- Raeder, Siegfried. *Antworten auf den Islam, Texte christlicher Autoren vom 8. Jahrhundert bis zur Gegenwart*. Neukirchen: Neukirchener Verlag, 2006.
- Thomas, David. "Christian - Muslim Misunderstanding in the Fourteenth Century: The Correspondence between Christians in Cyprus and Muslims in Damascus". *Towards a Cultural History of the*

Mamluk Era. Edit.: Mahmoud Haddad, Arnim Heinemann, John L. Meloy, Souad Slim, Würzburg: Ergon Verlag, 2010.

Tischler, Matthias M. “*Lex Mahometi* Die Erfolgsgeschichte eines vergleichenden Konzepts der christlichen Religionspolemik”. *Das Gesetz -the Law -La Loi* (Miscellanea Mediaevalia), Edit.: Andreas Speer, Guy Guldentops. De Gruyter: 2004, 527-573.

Tolan, John Victor. *Saracens: Islam in the Medieval European Imagination*. New York: Columbia University Press, 2002.

Wilhelm von Tripolis. *Notitia de Machometo*. Hrsg. Peter Engels, Würzburg- Altenberge: Echter Verlag, Oros Verlag, 1992.

Wilhelm von Tripolis. *De statu Sarracenorum*. Hrsg. Peter Engels, Würzburg- Altenberge: Echter Verlag, Oros Verlag, 1992.

Wilhelm von Tripolis, *Guilelmi Tripolitani. Tractatus de statu Sarracenorum*. Hans Prutz, *Kulturgeschichte der Kreuzzüge*. Berlin: E. S. Mittler und Sohn, 1883; Hildesheim: Olms, 1964. 573-598.

Wüstenfeld, Ferdinand. *Die Übersetzungen arabischer Werke in das Lateinische seit dem XI. Jahrhundert*. Göttingen: Dieterich'sche Verlags-Buchhandlung, 1877.